

„TRKA ZA ARKTIK“ - ODMERAVANJE MOĆI ILI PUT SARADNJE ZA NOVI MEĐUNARODNI POREDAK?

Duško DIMITRIJEVIĆ¹

Apstrakt: Arktik je sastavljen pretežno od zaleđenih morskih površina koje se nalaze duž severnih kopnenih oblasti američkog, azijskog i evropskog konitinenta. S obzirom na to da je arktičke površine nemoguće faktički zauzeti, već duže vreme postoje sporovi oko njegovog razgraničenja. Ovo pitanje, zajedno sa pitanjima zaštite životne sredine i obezbeđenja održivog ekonomskog razvoja, aktuelizovano je sa procesom klimatskih promena. Budući da se Arktik nalazi na relativno bliskom odstojanju od civilizacije i da poseduje ekonomski neiscrpane izvore prirodnih bogatstava, naročito rezervi nafte i gasa te da predstavlja strateški i saobraćajno veoma značajan region ne samo za države „Arktičkog kruga“ (Rusiju, SAD, Kanadu, Norvešku, Švedsku, Dansku, Finsku i Island), već i za druge države duž pacifičko-atlantske paralele, utvrđivanje međunarodnih granica ka Arktiku, a potom i njegovog međunarodnopravnog statusta, predstavlja *conditio sine qua non* za usaglašavanje novog sistema bezbednosti u svetu. Na pomenutoj postavci zasnovano je i predmetno istraživanje čija početna hipoteza polazi od faktičkog stanja nastalog otopljanjem Arktika, kao jednom ireverzibilnom procesu koji može negativno uticati na životnu sredinu, pa time i na bezbednost čitavog čovečanstva. Sa druge strane, otopljanje omogućava da se nekad neprohodni arktički pravci otvore većim delom godine za razvoj pomorskog saobraćaja, međunarodne trgovine, ribarstva, rudarstva i energetike. U tom smislu, otopljanje može imati pozitivne

---

¹ Naučni savetnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta: „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2021. godine.

efekte na razvoj nacionalne privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa. Primenom odgovarajućih naučnih metoda, predmetna studija pruža objašnjenja u vezi sa istorijskom evolucijom pravnog regulisanja granica na Arktiku, kroz primenu tradicionalnih principa sektorske podele, a potom i mogućih primena kodifikovanih pravila međunarodnog prava mora. Takođe, studija detaljnije razrađuje probleme u vezi sa teritorijalnim sporovima koji postoje na Arktiku, a koji u nekom momentu u budućnosti mogu biti transponovani u prava bezbednosna žarišta. U studiji se pruža i uporedna analiza arktičkih strategija koje predstavljaju najzačajnije smernice za spoljnopolitičko delovanje arktičkih i drugih država prema Arktiku. U novouspostavljenoj konstelaciji međunarodnih odnosa, u kojoj dolazi do ubrzane militarizacije ovih prostora, rešavanje komplikovanih problema delimitacije državnih suvereniteta i dogradnje postojećeg međunarodnog pravnog poretka kroz ustanovljavanje jedinstvenog pravnog režima za zajedničko korišćenje prirodnih bogatstava Arktika, pretpostavlja prethodno uspostavljanje efikasnijih modela međunarodne saradnje. Dok do ovoga ne dođe, prema shvatanju autora, neće biti moguće ni uspostaviti trajnu stabilnost i poverenje među stranama, a „trka za Arktik“ sve će više udaljavati ovaj prostor od pravnog i približavati ga geopolitičkom delovanju velikih sila, koje se u praksi manifestuje kroz odmeravanja njihovih realnih moći (pre svega između SAD, Rusije i Kine).
Gljučne reči: Arktik, međunarodno pravo, međunarodna politika, međunarodna bezbednost.

UVOD

Arktik predstavlja severnu polarnu oblast Zemljine kugle, čiju južnu granicu čini tzv. *Arktički krug* na 66,5° geografske širine ili linija julske izoterme od 10° Celzijusa.² Geografski posmatrajući, arktičke oblasti nisu pravilnog oblika i obuhvataju kopnene delove Sibira, severne Evrope i severne Amerike i Arktički ili Severni ledeni okean površine 17,7 miliona kvadratnih kilometra. Arktik obuhvata evropska ostrva – Jan Majen,

---

² Etimološko poreklo naziva „Arktik“ ima korene u grčkoj reči *arktos*, koja u prevodu znači „medved“, a otud, u prenosnom značenju, Arktik predstavlja „zemlju medveda“. U geografiji i astronomiji ovo pojmovno određenje odnosi se i na dve grupe zvezdanih sazveđa Velikog i Malog Medveda (*Ursa Major* i *Ursa Minor*), u kojima je locirana zvezda Severnjača, koja je najbliža severnom nebeskom polu Zemlje (*Polaris*).

Medveđe ostrvo, Novu Zemlju, arhipelag Svalbard i Franklinovo ostrvo i Bafinovu zemlju. Arktička ledena kapa od 26 miliona kvadratnih kilometara pretežno obuhvata zamrznute morske površine locirane u blizini obala Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Danske (Grenlanda), Islanda, Norveške, Švedske, Finske i Rusije. Zbog nepristupačnosti, surovih klimatskih uslova i dejstava jakih okeanskih struja, arktička područja nije lako savladati, a još manje faktički zauzeti ili podeliti. Međutim, i pored te činjenice, za područja koje se nalaze severno od Arktičkog kruga oduvek je postojalo veliko interesovanje. Ovo ne samo stoga što se područja nalaze relativno blizu civilizacije, već i zato što imaju ekonomski veoma bogate izvore prirodnih bogatstava. Značaj arktičkih područja naročito je porastao sa procesom globalnog zagrevanja, kada su mnoge države pokazale interesovanje za kontrolu maritimnih ruta bitnih za međunarodnu trgovinu, pomorski saobraćaj, istraživanja i eksploataciju rudnih, energetskih i drugih prirodnih bogatstava (Lindholt 2006, 27–37; Zellen 2017). Narasli ekonomski interesi utiču na novo geopolitičko pozicioniranje država u svetu, a koje ne može proći bez jasnijeg međunarodnopravnog definisanja statusa Arktika. Do danas, međutim, status Arktika ostao je određen difuznim sistemom pravila o suverenitetu koja ne pružaju osnova za ujednačeno delovanje država u ovom delu sveta. Zbog toga se u međunarodnim odnosima sve više ističu zahtevi za uspostavljanjem novog režima Arktika (Rothwell 2008, 241–253).

PRVI POKUŠAJI UTVRĐIVANJA MEĐUNARODNOG STATUSA ARKTIKA

Još od antičkih vremena kada je grčki geograf, matematičar i astronom Piteja krenuo na put ka „Poslednjoj zemlji“ (*Ultima Thule*), pa sve do XIX veka kada su velike pomorske sile pokrenule niz ekspedicija na Severni pol, pokušaji regulisanja statusa pojedinih arktičkih područja bili su zasnovani na državnim strateškim interesima, a ne na valjanim pravnim razlozima (Marshall 2016, 268–270). Tako, sve dok američki istraživač Robert Edvin Piri (*Robert Edwin Peary*) nije došao do granica Severnog pola 6. aprila 1909. godine, države su isticale svoje teritorijalne pretenzije ka Arktiku pozivajući se na „pravo otkrića“. U osnovi, ovo nije bilo nikakvo pravo, već jedna pravna fikcija koju su države koristile ne bi li dokazale pravo prvenstva prilikom isticanja teritorijalnih zahteva nad područjima

koja do tada nisu bila zaposednuta (*terra nullius*). Prezumpcija da otkriće ničije zemlje predstavlja valjan pravni osnov za uspostavljanje suvereniteta, u međunarodnoj praksi se ispoljavalo kroz „prvo viđenje“, „prvi prelaz“ ili „prvi dodir“ sa novootkrivenom teritorijom. Suštinski posmatrano, „pravo otkrića“ predstavljalo je jedno „golo pravo“ (*nudum ius*) koje je proisteklo iz potrebe za teritorijalnom dominacijom, a ne iz valjanog pravnog osnova. U imperijalističkoj fazi kapitalizma, sasvim je bilo normalno da države ističu svoje teritorijalne pretenzije pozivajući se na otkrića nekih teritorija koje nisu pripadale drugim državama. Na taj način, države su pripremale teren za buduća teritorijalna osvajanja. Uglavnom se to činilo formalnim izražavanjem namere zaposedanja (*animus domini*) koja se u praksi manifestovala notifikacijama upućenim drugim državama. S obzirom na to da su druge države imale mogućnost da ističu razne pravne manjkavosti otkrića, pravo prvenstva zaposedanja nije bilo ničim zagarantovano (Jennings 1963, 4). U istorijskom i pravno evolucionističkom smislu „pravo otkrića“ ponekad je pratila i delimična okupacija novootkrivenih područja, bez potpunog uspostavljanja državnog suvereniteta (Hyde 1934, 287). Primera radi, Dansko-Norveška unija je okupacijom proširila svoj pravni poredak nad Grenlandom 1721. godine, bez faktičkog zaposedanja čitave teritorije. Poredak je trajao sve do raskida unije na osnovu Sporazuma u Kilu iz 1814. godine, nakon čega je nad Grenlandom kontrolu preuzela Danska (Hackworth 1940, 450). U ranijoj međunarodnoj praksi bilo je pokušaja da se Arktik podeli po osnovu zaključenja međunarodnih ugovora. Neretko se u međunarodnopravnoj literaturi tako pominje Sporazum o trgovini, slobodnoj plovidbi i ribolovu iz 1824. godine, kojim su SAD i Rusija utvrdile granicu na morskom području uz Aljasku na 54°40' severne geografske širine. Sličan Sporazum zaključila je i Rusija u Sankt Peterburgu 1825. godine, kojim je definisala graničnu liniju sa Velikom Britanijom na severnim granicama Aljaske, tj. na prostoru Britanske Kolumbije. U Ugovoru o cesiji Aljaske Sjedinjenim Američkim Državama, koji je Rusija zaključila 1867. godine, opisana je linija razgraničenja koja se kretala duž Beringovog moreuza na 65°30' severne geografske širine i dalje meridijanom koji razdvaja ostrvo Kruzenštern ili Ignaluk (Mali Diomed), na jednakoj udaljenosti od ostrva Ratmanov ili Nunarbuk (Veliki Diomed) i dalje u „u ravnoj liniji i bez utvrđivanja jasne granice prema severu, sve dok se potpuno ne izgubi u Arktičkom okeanu“ (Жильцов 2014, 133). Sledstveno pomenutoj međunarodnoj praksi, vremenom je iskristalisano shvatanje o mogućoj sektorskoj подели arktičkih

oblasti. Sektorska podela se zasnivala na temelju već zauzetih delova kopnenih područja koji su omogućavali arktičkim državama da posegnu za ostrvskim i morskim područjima prema Severnom polu koja se *stricto sensu* ne nalaze pod njihovom stvarnom vlašću. Na taj način, već početkom XX veka, arktičke države su izvršile delimitaciju arktičkih obala, ostrva i arhipelaga pozivajući se na nepravne razloge poput koncepta interesnih sfera, morskog zaleđa (*Hinterland*) i stečenih istorijskih prava (Hayton 1956, 653). Posebno je zanimljivo da su za prostore tzv. *epikontinentalnih platoa*, koji se nalaze van državne jurisdikcije, arktičke države opravdanje tražile u teorijama geografskog susedstva i geološkog jedinstva. Navedeni koncepti polaze od prezumpcije da je državno područje arktičkih država u neposrednoj geografskoj blizini ili u kontinuitetu sa arktičkim područjima, odnosno da je u prirodnoj ili geološkoj vezi sa njima. Otud, prostim očitavanjem i bez efektivnog zaposedanja, arktičke države su smatrale da imaju pravo da proglase površine morskog dna i podzemlja za svoj teritorijalni domen. Iako su pomenutim pristupom teritorijalne pretenzije država bile zaodenuete u pravno ruho, njime se uveliko odstupalo od uobičajene prakse sticanja teritorijalnog suvereniteta (Bartoš 1956, 228–229). Pa i pored toga, države vođene najrazličitijim interesima (strategijskim, ekonomskim, vojnim i drugim), na bazi navedenih doktrinarnih pristupa, jednostranim proklamacijama proglašavale su granice svojih arktičkih poseda (RIAA 1928, 855).

SEKTORSKA PODELA ARKTIKA U PRAKSI

U međunarodnoj praksi, sektorsku podelu Arktika prvi je promovisao kanadski Senat 1907. godine, a na osnovu predloga senatora Paskala Poarjea (*Pascal Poirier*). Pricip sektorske podele podrazumevao je delimitaciju duž linije meridijana između zapadnih i istočnih rubova severne kanadske granice u pravcu ka Severnom polu (Reid 1975, 115). Tokom 1909. godine, Kanada je potvrdila ovu sektorsku podelu opisom linije koja ide duž sliva reke Jukon preko obala Hadsonovog i Džejmsovog zaliva, obuhvatajući prostor od 60° severne geografske širine. Na pomenuti način, Kanada je obuhvatila čitav prostor od njenih granica zapadno od Grenlanda do Severnog pola. U toku 1921. godine, Kanada je izdala proklamaciju kojom je potvrdila da su sve zemlje i ostrva severno od kanadskog kopna pod njenim suverenitetom. Zahtev je ponovila i 1925.

godine prilikom usvajanja amandmana na Zakon o severozapadnim teritorijama, kojim se zabranjuje svim stranim državama da se bave bilo kojom aktivnošću u kanadskim arktičkim područjima bez posebne dozvole kanadske vlade. Tokom 1926. godine, kraljevskim dekretom svi pomenuti zahtevi za kopnenim oblastima unutar označenog sektora bili su potvrđeni (Hyde 1945, 350; O'Connell 1965, 517). Rusija je 1916. godine uputila zvaničnu notu savezničkim državama u kojoj je izrazila pretenziju na sva ostrvska i druga područja severno od Sibirske visoravni. Isti stav ponovila je i sovjetska vlada u noti iz 1918. godine. U Dekretu Prezidijuma Centralnog komiteta iz 1926. godine, Sovjetski Savez je ponovio svoj teritorijalni zahtev kojim se prisvaja prostor Arktika linijom duž obala Severnog ledenog okeana preko područja Murmanska, Čukotke do Severnog pola. Ovim zahtevom, Sovjetski Savez je istakao pretenzije prema svim kopnenim i ostrvskim područjima koja su otkrivena ili koja će tek biti otkrivena u budućnosti (Mouton 1962, 197–198). Sličnu praksu sledile su i SAD. One su 1924. godine proklamovale da polažu suverena prava nad područjem Arktika na osnovu činjenice da to područje predstavlja prirodni produžetak Aljaske (Барцеров 2002, 23–38). Ovakvim pristupom, sve oblasti smeštene zapadno i severno od sliva reke Jukon – Porkupin i Kuskokvim, potom Aleutska ostrva i delovi Severnog ledenog okeana (Čukotsko, Beringovo i Boforovo more), ušli su u sektorsko područje Sjedinjenih Američkih Država. Nakon što je Norveška 1931. godine nasilno okupirala istočni Grenland, Danska se obratila Stalnom sudu međunarodne pravde sa zahtevom da joj se vrati suverenitet nad ovim područjem. Presudom Stalnog suda međunarodne pravde, iz 1933. godine, Danska je povratila suverenitet nad Grenlandom i nad grupom Farskih ostrva (PCIJ 1933). Time je dobila mogućnost da protegne svoja teritorijalna potraživanja i na druga područja Arktika. Sa druge strane, Norveška je jednostrano proglasila suverenitet nad Špicberškom ostrvu unutar Svalbardskog arhipelaga 1920. godine. Kao glavni argument za ovaj čin Norveška je istakla dugotrajnu eksploataciju mineralnih sirovina na tom području. Pariskim sporazumom, zaključenim iste godine, sa Sjedinjenim Američkim Državama, Danskom, Velikom Britanijom, Francuskom, Italijom, Japanom, Holandijom, Švedskom i Sovjetskim Savezom, Norveškoj su priznata suverena prava nad Svalbardskim arhipelagom. Ujedno je ovim sporazumom uspostavljen poseban međunarodni režim u pogledu eksploatacije i istraživanja prirodnih resursa na ostrvu Špicberg.

Nakon Drugog svetskog rata, sektorska podela Arktika povlačenjem graničnih linija duž meridijana bila je konačno formulisana na način da je norveški sektor obuhvatio prostor od 10° zapadne geografske dužine do 32° istočne geografske dužine, sovjetski sektor od 32° istočne geografske dužine do 169° zapadne geografske dužine, američki sektor od 169° do 141° zapadne geografske dužine, kanadski sektor od 141° do 60° zapadne geografske dužine i danski sektor od 60° do 10° zapadne geografske dužine. Sve granice sektora sastajale su se u Severnom polu za koji se smatra da predstavlja zajedničko dobro čovečanstva – *res communis omnium* (Vujnović 1980, 285–286). Međutim, pošto ova podela Arktika nije bila opšteprihvaćena niti je bila međunarodnopravno priznata, sa novim društvenim kretanjima u drugoj polovini XX veka došlo je i do promene stava međunarodne zajednice prema utvrđenoj sektorskoj podeli Arktika. Nova otkrića izvora nafte i gasa, kao i nalazišta drugih važnih strateških sirovina, dovela su do novog pozicioniranja država u arktičkom području. Tako je, primera radi, Norveška prva koja je ispoljila teritorijalne pretenzije prilikom preuzimanja obaveza iz Smernica o eksploataciji nafte i gasa u *off shore* zonama 1997. godine. Njen novi teritorijalni zahtev obuhvatio je područja severno od 65° severne geografske širine, što je značilo da Norveška potražuje ne samo kopnenu, već i pomorski sektor oko Svalbardskog arhipelaga (Voronchihina 2015, 103). Norveški pristup odrazio se i na poziciju Rusije koja je, kao naslednica Sovjetskog Saveza u Pariskom sporazumu, zadržala ekskluzivna prava eksploatacije rude uglja na Špicberškom ostrvu. Budući da Rusija tretira arktičko područje kao svoju resursnu bazu neophodnu za društveno-ekonomski razvoj zemlje, ona je u svojim strateškim projekcijama, a pozivajući se na pravila međunarodnog prava, proširila svoj sektor na kopnene delove republike Saka (Jakutije), Murmanske i Arhangelske oblasti, pokrajine Krasnojarskog kraja, Neneckog, Jamalo-Neneckog i Čukotskog autonomnog okruga uz sva „otkrivena i neotkrivena ostrva“ i pripadajuće pomorske oblasti u Severnom ledenom okeanu naznačene u ranije pomenutom Dekretu Prezidijuma Centralnog komiteta Sovjetskog Saveza iz 1926. godine (AKH 2008).

PRAVOVAŽNOST SEKTORSKE PODELE ARKTIKA

Sledstveno prethodno iznetim činjenicama, može se zaključiti da sektorska podela Arktika nije definisana u skladu sa važećim

međunaradnim pravom *stricto sensu*. Arktičke države su na jednostranoj osnovi izdelile sva arktička područja putem primene sektorskog principa. Iako između arktičkih država postoji načelna saglasnost u vezi sa sektorskom podelom, u međunarodnoj praksi postoje oprečni zahtevi koji ne govore u prilog njenoj pravnoj valjanosti. S jedne strane, u doktrini međunarodnog prava ističe se da sektorski princip protekom vremena nije mogao postati opšteobavezujuće pravno pravilo iz razloga što princip nije praćen pravnom svešću o opštoj obaveznosti (*opinion juris sive necessitatis*). Otud je evidentno da je sektorska podela proizašla iz fluktuirajuće i partikularne državne prakse (Harris 2010; Crawford 2019, 241). S druge strane pak, smatra se da ovaj princip nije pravni već politički, i da se njime određuju političke a ne pravne pozicije država prema određenim delovima Arktika (Shaw 2008, 535). Budući da je u međunarodnoj praksi sticanje teritorijalnog suvereniteta moguće jedino mirnim i efektivnim zauzimanjem područja koje nije osporavano od drugih strana, odsustvo navedenog uslova u slučaju Arktika, uprkos objektivnim razlozima koji proizilaze iz ekstremnih klimatskih prilika i surovog prirodnog okruženja, ne može biti nadomešteno jednostranim proklamacijama država o njegovoj sektorskoj podeli. U tom pogledu, ni usvajanje unutrašnjih pravnih akata, ni zaključivanje međunarodnih ugovora ograničenog broja država o teritorijalnom razgraničenju na Arktiku ne predstavlja dovoljno relevantan dokaz o postojanju valjanog pravnog naslova priznatog od šire međunarodne zajednice. Sledstveno, ni maksimalistički zahtevi nad sektorskim područjima Arktika kojim bi Rusiji pripalo 161°, Kanadi 81°, Danskoj 69°, Sjedinjenim Američkim Državama 28° i Norveškoj 21° geografske širine, nisu merodavni iz aspekta važećeg međunarodnog prava. Međutim, ovi zahtevi predstavljaju izraze namera zainteresovanih država za uspostavljanjem sopstvenog teritorijalnog suvereniteta (Andrassy 1990, 210; Krivokapić 2017, 728). Uvažavajući navedene činjenice i okolnosti koje sprečavaju isticanje pravovaljanog pravnog *titulusa* za sticanje suvereniteta na područjima Arktika, postavlja se pitanje da li je uopšte moguće regulisati režim Arktika na osnovu postojećeg međunarodnog prava. Čini se da su rešenja, barem većim delom, sadržana u pravilima i principima međunarodnog prava mora, o kojima će više reći biti u nastavku ove studije.

POKUŠAJ USPOSTAVLJANJA MEĐUNARODNOG REŽIMA ARCTIKA KROZ PRIMENU MEĐUNARODNOG PRAVA MORA

Iz prethodno iznetog izlaganja vidi se da je *status quo* sektorske podele Arktika doveden u pitanje onog trenutka kada je sa tehnološkim dostignućima nakon Drugog svetskog rata došlo do otkrića novih nalazišta energenata i strateški važnih sirovina. Ove okolnosti potakle su na nova promišljanja o mogućnostima komercijalizacije arktičkih područja ili barem, njegovog delimičnog iskorišćavanja u strategijske i odbrambene svrhe. Razvoj međunarodne trgovine i, posebno, međunarodnog pomorskog saobraćaja ubrao je ova nastojanja. O izvesnom napretku na ovom planu govori i činjica da su pod okriljem Ujedinjenih nacija, tokom Prve konferencije o pravu mora održane 1958. godine u Ženevi, usvojene četiri važne konvencije, i to: Konvencija o teritorijalnom moru i spoljnom morskom pojasu, Konvencija o otvorenom moru, Konvencija o epikontinentalnom pojasu i Konvecija o ribolovu i očuvanju živih bogatstava otvorenog mora (UN TS No. 7477; UN TS No. 6465; UN TS No. 7302; UN TS No. 8164). Značaj ovih međunarodnih pravnih instrumenata donekle su pomračili strategijski interesi velikih sila koji su ometali dalje usvajanje i implementaciju jedinstvenih rešenja, zbog čega na Drugoj Konferenciji održanoj u Ženevi 1960. godine nisu postignuti nikakvi vidljivi rezultati. Kada su se političke prilike promenile, Ujedinje nacije su sazvale novu Konferenciju koja je održana u Njujorku od 1973. do 1982. godine. Rezultat te Konferencije bilo je prihvatanje Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, kojom su utvrđena opšta pravila o povlačenju granica na moru (UN TS No. 31363; Rudolf 1985, 56–84). Odredbe ove Konvencije prihvatile su sve arktičke države izuzev Sjedinjenih Američkih Država koje su, iz geopolitičkih razloga, odbile da to učine. Međutim, iako nisu strana ugovornica, SAD smatraju da Konvencija sadrži važna pravila u pogledu pomorske delimitacije, zaštite morskog okruženja, slobode plovidbe, naučnih istraživanja i eksploatacije mora (sa izuzetkom dubokog morskog dna i podzemlja), što implicitno upućuje da se Konvencija kao izvor međunarodnog običajnog prava može primeniti na regulisanje statusa Severnog ledenog okeno (Golitsyn 2014).

Konvencija o pravu mora stupila je na snagu 1994. godine. Prema rešenjima sadržanim u konvenciji, svako svetsko more predstavlja fizički jedinstven organizam koji može biti izdvojen na morske pojaseve (*corpus separatum*). Morski pojasevi pak predstavljaju institucionalizaciju državnih

zahteva za teritorijalnom vlašću nad morskim prostorima. Za određivanje tih pojaseva služe osnovne polazne linije, koje su ujedno i spoljne granice unutrašnjih voda (*mare proximum*), koje obuhvataju različite forme morskih područja poput ušća reka, zaliva, morskih površina između ostrva i kopna, ili između ostrva, ili između linija oseke i plime itd. Pravila o povlačenju granica na moru obuhvataju kodifikovane kriterijume i praktične metode koje se mogu koristiti u svakom konkretnom slučaju (Đuro Degan 1989, 102–114). Prema opštem međunarodnom pravu, suverenitet države preko kopnenog dela teritorije proteže se i na unutrašnje morske vode, teritorijalno more uz obalu, a potom i na vazdušni prostor iznad njega, kao i na dno i podzemlje mora. Navedeno pravilo potvrđuje da je suverenost nad morskim prostorima u zavisnosti od suverenosti nad kopnom po kom osnovu more predstavlja njegov pripadak ili akcesorijum (*mare est ejus, cujus est terra*). Ujedno, to je i međunarodnopravni osnov od kog polaze svi zahtevi pomorskih država za utvrđivanjem državnih granica na moru (Scott 1916, 121–140). Zahtevi arktičkih država u pogledu delimitacije u morima i okeanima Arktika sledstveno se zasnivaju na istom osnovu. Međutim, ne bi trebalo izgubiti iz vida da su razlozi socijalno-ekonomske, političko-strategijske, naučne i filantropske prirode usloveli da se u Konvencijama iz 1958. godine, i u Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, napusti princip efektivnosti u korist principa adjacencije, tj. običajni pravni *titulus* sticanja teritorijalnog suvereniteta na osnovu stvarne i efektivne okupacije u korist kvazipravnog osnova koji proizilazi iz koncepta geografskog susedstva. Time je teritorijalni domen državnog suvereniteta na moru ostao determinisan geografskim položajem države, a tek potom mogućnošću uspostavljanja efektivne državne vlasti. Pomenuti pristup uzrokovao je proširivanje državnih nadležnosti na arktičkim morima i okeanima, uprkos činjenici da se pretežno radilo o zamrznutim i teško dostupnim morskim područjima čiji je pravni status, prema međunarodnom pravu, izjednačen sa bilo kojim drugim morskim oblastima (Pharand 1979, 49–116; Cinelli 2011, 7). Konačno, to je dovelo i do umnožavanja pravnih režima na arktičkim morskim područjima u pogledu kojih su države imale određena suverena prava koja su se sukcesivno smanjivala idući od kopna prema pučini. Za determinaciju pravnog statusa Arktika od značaja je činjenica da je kodifikovanim pravom mora omogućeno postizanje balansa između interesa obalnih država i čitave međunarodne zajednice. Otud obalne države imaju pravo da odrede ne samo širinu svog teritorijalnog mora (do 12 nautičkih milja), već i pravo da proglase druge morske pojaseve u skladu

sa međunarodnim pravom mora.³ U tom smislu, i arktičkim državama pružena je ista mogućnost što su one i iskoristile povlačenjem normalnih ili pravih polaznih linija. Od pet arktičkih država koje se graniče sa Severnim ledenim okeanom, samo su Sjedinjene Američke Države prihvatile mogućnost da povuku normalne linije za određivanje morskih pojaseva, dok su ostale iskoristile pravo na povlačenje pravih polaznih linija (Bobrova et al. 2012, 12). Prema kodifikovanom međunarodnom pravu mora, arktičke države su imale mogućnost da proglase spoljni morski pojas (*zona contigue*) u širini do 24 nautičke milje polazeći od linije od kojih se meri širina teritorijalnog mora. U ovom pojasu države imaju pravo nadzora nad primenom fiskalnih, carinskih, sanitarnih i imigracionih propisa.⁴ U međunarodnoj doktrini i praksi, smatra se da ovaj pojas predstavlja deo otvorenog mora sve do momenta dok država ne proglasi svoju isključivu ekonomsku zonu. Proglašavanjem isključive ekonomske zone (*exclusive economic zone*) do granice od 200 nautičkih milja od polaznih linija za merenje širine teritorijalnog mora, arktičke države su stekle suverena prava da istražuju i ekonomski iskorišćavaju ovaj morski prostor. Takođe, države su stekle i prava na podizanje i upotrebu veštačkih ostrva, uređaja i naprava, na naučna istraživanja mora, na zaštitu i očuvanja morske okoline, kao i na očuvanje i upravljanje živim i neživim prirodnim bogatstvima mora, dna i podzemlja.⁵ Nezavisno od proglašenja isključive ekonomske zone, arktičkim državama pružena je još mogućnost da proglase sopstveni epikontinentalni pojas (*continental shelf*) koji one poseduje *ipso facto* i *ab initio*, na osnovu geološkog jedinstva i susedstva sa obalnom državom. Režim epikontinentalnog pojasa obuhvata prava obalnih država da iskorišćavaju i istražuju morsko dno i podzemlje, ne dirajući u pravni režim voda iznad tog pojasa i vazdušnog prostora nad njima (Marotta Rangel 1987, 365–387). Granice pružanja epikontinentalnog pojasa kreću se van teritorijalnog mora arktičke države, preko čitavog prirodnog produžetka kopnenog područja, sve do

---

³ Suverenitet nad teritorijalnim morem ograničen je pravilom o neškodljivom prolasku brodova drugih država. Prema Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, prolazak je neškodljiv ako ne dira u sigurnost ili red i mir obalne države.

⁴ Spoljni pojas nalazi se van teritorijalnog i otvorenog mora, i podvrgnut je posebnom pravnom režimu utvrđenom po prvi put u međunarodnom pravu delom V Konvencije o pravu mora iz 1982. (UN TS No. 31363, član 55–75).

⁵ Zagarantovana prava plovidbe, preleta i polaganja kablova i cevovoda ostalih država time su praktično ograničena.

spoljne ivice kontinentalnog ruba ili do udaljenosti od 200 nautičkih milja, računajući od polaznih linija od kojih se meri širina teritorijalnog mora u slučajevima gde spoljna ivica kontinentalnog ruba ne doseže do te udaljenosti.⁶ Epikontinentalni pojas koji se pruža van pomenutih 200 nautičkih milja ostavlja mogućnost arktičkim državama da naznače njegove spoljne granice i do udaljenosti od 350 nautičkih milja od polazne linije, ili izvan 100 milja od linije koja spaja tačke dubine od 2.500 metara (tzv. izobate 2.500 metara), osim ako se radi o prirodnim uzvišenjima kao prirodnim delovima kontinentalnog ruba. Ovo su, naravno, bile samo izuzetne situacije kada su se arktičke države (Rusija, Norveška, Kanada i Danska) obraćale Komisiji UN za granice epikontinentalnog pojasa, budući da se prema međunarodnom pravu mora generalno smatra da morski prostor izvan zone od 200 nautičkih milja predstavlja otvoreno more (*mare liberum*). U tom delu morskog prostranstva, Konvencija o pravu mora unosi jednu novinu, tj. uvodi pravni režim međunarodne Zone za morsko dno i podmorje izvan granica epikontinentalnih pojaseva u kojem države nemaju pravo da ističu niti da ostvaruju svoja suverena prava i jurisdikciju. Vlast nad Zonom vrši i nadzire posebna međunarodna organizacija – Vlast za morsko dno, a sva prava nad prirodnim bogatstvima Zone pripadaju čovečanstvu u celini (*res communis omnium*) (Kreća 2020, 381–385).

Shodno navedenom, jasno je da su rešenja sadržana u kodifikovanom pravu mora pružila mogućnost arktičkim državama da uspostave više pravnih režima nad arktičkim morskim prostorima. Sa institucionalizacijom morskih pojaseva, arktičke države stekle su određena ekskluzivna prava koja se ne mogu poistovetiti sa vršenjem teritorijalnog suvereniteta. Primenjena konvencionalna rešenja stoga su samo delimično zadovoljila državne aspiracije na Arktiku. Veći deo morskih prostranstava Arktika ostao je i dalje u režimu otvorenog mora ili u režimu međunarodne Zone. Budući da granice Zone još nisu tačno određene, pojedine obalne države ne prezaju da istaknu teritorijalne zahteve kojima traže proširenje svojih epikontinentalnih pojaseva. Imajući u vidu takve tendencije, kao i tendencije isticanja zahteva nearktičkih država za iskorišćavanjem prirodnih i energetskih resursa Arktika, čini se da usvojena rešenja nisu u dovoljnoj

---

⁶ Kontinentalni rub (*margin*) predstavlja rezultat geografskih i geoloških istraživanja. Prema međunarodnom pravu mora, kontinentalni rub obuhvata potopljeni produžetak kopnenih masa pomorskih država koji se sastoji od kontinentalne ravnine (*shelf*), strmine (*slope*) i kosine (*rise*).

meri zaštitila zajedničke interese međunarodne zajednice. U takvim okolnostima, i pored činjenice da ne postoje neki veći problemi oko spornih arktičkih područja, postoji zebnja da ta područja u budućnosti mogu predstavljati ozbiljne izazove za međunarodni mir i bezbednost. Sporovi oko arktičkih područja motivisani su ne samo političkim težnjama za teritorijalnom dominacijom, već i ekonomskim i socijalnim razlozima koji su bitni za strateško pozicioniranje država u savremenim međunarodnim odnosima. Iz tih razloga, bilo bi važno izložiti okolnosti u kojima su ti sporovi nastali kako bi se shvatio značaj zauzetih strateških pozicija pojedinih država prema Arktiku.

TERITORIJALNI SPOROVI NA ARKTIKU KAO POTENCIJALNA BEZBEDNOSNA ŽARIŠTA

Aktuelizacija teritorijalnih sporova na pojedinim delovima Arktika može imati za posledicu narastanje političkih tenzija između arktičkih država. Ovakav razvoj situacije ne isključuje mogućnost daljeg preoblikovanja političkih tenzija u ozbiljna bezbednosna žarišta, tim pre jer su tenzije u prethodnom periodu bile praćene povećanom militarizacijom arktičkog regiona, što ne govori u prilog mirnom rešavanju otvorenih pitanja već ukazuje na narušenu bezbednosnu stabilnost u arktičkom regionu (Filijović 2011a). U cilju prevazilaženja političkih tenzija, arktičke države su nastojale pronaći puteve za prevazilaženje teritorijalnih problema najpre kroz unapređenje međusobne saradnje, a potom i kroz usvajanje sopstvenih nacionalnih strategija o Arktiku. U narednom delu studije najpre ćemo posvetiti pažnju teritorijalnim sporovima, a potom i analizi strateških dokumenata arktičkih država i drugih političkih aktera koji mogu ukazati na moguće pravce razvoja međunarodnih odnosa u arktičkom regionu.

Spor oko ostrva Hans

Ostrvo Hans locirano je u Kenedijevom kanalu, delu Neresovog moreuza između severozapadnog Grenlanda i ostrva Elsmir. Spor između Danske i Kanade oko ovog ostrva nastao je 1973. godine kada su dve strane, pregovarajući o delimitaciji svojih epikontinentalnih pojaseva dužine od 1.450 nautičkih milja, povukle granicu linijom niske vode na jednoj i drugoj

strani ostrva ostavljajući jedan prazan prostor veličine 875 metara između njegovih najsevernijih i najjužnijih tačaka (Gray 1997, 61). U zajedničkoj izjavi iz 2005. godine, dve strane su potvrdile da se spor odnosi samo na kanadsko i grenlandsko kopno, tj. samo na ostrvo Hans, a ne i na okolno morsko dno ili vodeni stub u pogledu kojeg važe rešenja stipulisana u Ugovoru iz 1973. godine (Byers 2015). Ova rešenja predviđaju povlačenje središnje linije između epikontinentalnih pojaseva i ribolovnih zona ugovornih strana, odnosno utvrđivanje jedne višenamenske pomorske granice (Gray 1997, 69). Nakon toga, Kanada i Danska dale su izjavu da će zajednički raditi na postizanju dugoročno prihvatljivih rešenja za ostrvo Hans. U argumentaciji, povodom opravdavanja svog teritorijalnog zahteva, Danska se pozvala na pravo otkrića. Potom se pozvala i na suverenitet nad Grenlandom koji je potvrđen odlukom Stalnog suda međunarodne pravde iz 1933. godine. Konačno, Danska je istakla i činjenicu da grenlandsko domorodačko stanovništvo Inuita naseljava sporno područje ostrva Hans. Sve navedene razloge Kanada je osporila. Prvo, Kanada je istakla da Danac Hans Hendrik (*Hans Hendrik*) nije otkrio ostrvo 1853. godine, delujući u ime Danske, već u ime američke ekspedicije čiji je bio član. Odluka Stalnog suda međunarodne pravde iz 1933. godine, koja potvrđuje danski suverenitet nad Grenlandom, u obrazloženju se poziva na notu britanske vlade koja je u „kritičnom periodu“ predstavljala Kanadu u spoljnim odnosima. Ta nota, po shvatanju Kanade, ne potvrđuje činjenicu da je Velika Britanija zastupala kanadske interese u odnosu na ostrvo Hans, već samo prema Grenlandu. Uz to, Kanada nije priznala posebnost grenlandskih Inuita u odnosu na kanadske domorodce iste etničke grupe, budući da se, prema njenom shvatanju, radi o migratornim grupama koje su menjale prebivališta seleći se s jednog ostrvskog područja na drugo. Kanada je još istakla da ostrvo Hans pripada njoj na osnovu britanske cesije severnoameričkih arktičkih ostrva iz 1880. godine (izuzev Grenlanda). Upinjući se da dokažu postojanje suvereniteta na spornom području, obe strane su preduzimale razne simbolične radnje, od podizanja zastava na isturenim tačkama, organizovanja istraživačkih misija, do raspoređivanja vojnih brodova i nadletanja aviona, što u krajnjem nije imalo nekog većeg značaja za dokazivanje postojanja teritorijalnog osnova (Byers and Baker 2013, 10–15). Osporavanje međusobnih zahteva uglavnom se svodilo na uručivanje diplomatskih nota. U novijem periodu izneti su predlozi da se ostrvo podeli na dva jednaka dela, ili pak da se uspostavi zajednički dansko-kanadski kondominijum.

Spor oko Svalbardskog arhipelaga

Arhipelag Svalbard nalazi se u Barenčovom moru, severno od Arktičkog kruga, između norveškog kopna i Severnog pola. Ostrva zauzimaju površinu od oko 62 hiljade kvadratnih kilometara, a na njima dominira Špicberško ostrvo. Sporazumom iz 1920. godine, kome je prethodila mirovna konferencija u Parizu iz 1919. godine, Svalbard je trajno demilitarizovan a Norveškoj su priznata suverena prava nad čitavim arhipelagom (Byers and Baker 2013, 17). Od 1925. godine, kada je Norveška donela Uredbu kojom se potvrđuje njen suverenitet na ostrvima, na Svalbardu je počeo delovati dogovoreni međunarodni režim koji omogućava svim ugovornim stranama da se bave ekonomskim aktivnostima, odnosno istraživanjem i eksploatacijom prirodnih resursa. Pored Norveške, koja je prema Sporazumu dobila mogućnost da proširi svoj pravni poredak na Svalbard, još četrdesetak ugovornih strana (među kojima sve vodeće svetske sile i susedne države, uključujući Indiju, Kinu i Japan), steklo je mogućnost utilizacije ostrvskog područja. Međutim, Rusija je jedina među njima koja je svoja privilegovana prava na eksploataciju uglja u ruskom naselju Barenburg na Špicbergu zaista i koristila, počevši od tridesetih godina prošlog veka. Norveška je, uvođenjem ribolovne zone od 200 nautičkih milja 1977. godine, pokrenula pitanje slobodnog ekonomskog pristupa drugih ugovornih strana njenoj proširenoj, isključivo ekonomskoj zoni na grebenu Gakel. Delujući selektivno, Norveška je potvrdila da ne priznaje u jednakom obimu sva zajamčena ekonomska prava ugovornih strana. Njen stav se svodio na mišljenje da se ova prava odnose isključivo na ostrvsko područje Svalbarda i njegovo teritorijalno more do 12 nautičkih milja. Kako ovakvo stanovište nije bilo privatljivo za neke druge ugovorne strane, poput Rusije ili Islanda koji su tvrdili da Norveška po osnovu Pariskog sporazuma iz 1920. godine u stvari i nema prava da proširi svoju isključivu ekonomsku zonu i epikontinentalni pojas, odnosno Velike Britanije koja je zastupala stanovište da se zajamčena ekonomska prava pružaju duž svih oblasti na kojima se proteže norveški suverenitet, spor je eskalirao. Nakon pronalaska novih nalazišta nafte i gasa, strane ugovornice su proširile svoje zahteve i na područja morskog dna i podzemlja norveškog epikontinentalnog pojasa koji prelazi širinu od 200 nautičkih milja. Uzimajući u obzir činjenicu da koncepti isključive ekonomske zone i epikontinentalnog pojasa nisu postojali u vreme zaključenja Sporazuma iz 1920. godine, Norveška se usprotivila takvim zahtevima. Njeno stanovište, međutim, nije bilo opravdano iz aspekta

argumentacije koju je, nešto pre, iznela povodom delimitacije morske granice sa Danskom i povodom podnošenja zahteva za proširenjem epikontinentalnog pojasa Komisiji UN. Tokom vremena, tenzije između strana su popustile, tako da su Rusija i Island, kao glavni oponenti Norveške, napustile svoju raniju tvrdu i isključivu poziciju. U 2009. godini Komisija UN pozitivno je odgovorila na norveški zahtev za proširenjem epikontinentalnog pojasa severno od arhipelaga Svalbard. Značajno je da ni Rusija ni Island, niti bilo koja druga strana ugovornica, nisu izrazile protivljenje preporukama Komisije, što je prejudiciralo na zaključak da su njene preporuke postale konačne i obavezujuće (Byers and Baker 2013, 21).

Za Rusiju je, međutim, ostalo otvoreno pitanje međusobne delimitacije epikontinentalnih pojaseva u Barenčovom moru. Sporna površina u krugu od 200 nautičkih milja od obale iznosi 155 hiljada kvadratnih kilometara ili otprilike 11% površine Barenčovog mora (Byers 2015). Rusija je povodom ovog spora iznela mišljenje da granicu u Barenčovom moru treba povući duž sektorske linije na 32°04'35" istočne geografske dužine. Oslonac za ovakvu tvrdnju Rusija je pronašla u odredbama članova 74 i 83 Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, i u odlukama Međunarodnog suda pravde u slučajevima povodom razgraničenja epikontinentalnih pojaseva u Severnom moru između SR Nemačke i Danske, a potom i SR Nemačke i Holandije na osnovu tzv. *posebnih okolnosti* (ICJ 1969, 3). Ruski pristup pretpostavlja postizanje pravičnih rešenja koja treba da vode računa o konfiguraciji i dužini ruske obale, veličini stanovništva, ribolovnim kapacitetima, ekonomskim interesima, kao i činjenici da je Sporazum iz 1920. godine ograničio mogućnost da se najisturenije tačke na Špicbeškom ostrvu koriste za pomorsko razgraničenje. Sa druge strane, Norveška je tvrdila da pravično razgraničenje zahteva razmatranje dodatnih geografskih karakteristika i povlačenje srednje linije od Varangerfjorda, kao granične tačke na njenoj obali, do najistočnijih ivica Špicberškog ostrva u Svalbardskom arhipelagu. U cilju prevazilaženja spora, strane su u julu 2007. godine postigle dogovor o povlačenju pomorskih granica na približno 20 nautičkih milja od obale. Tokom 2010. godine, Rusija i Norveška zaključile su u Murmansku Sveobuhvatni sporazum o delimitaciji i saradnji u Barenčovom moru. Predviđena linija razgraničenja, prema ovom Sporazumu, kreće se uskom središnjom linijom kojom se implicitno prihvata norveški suverenitet nad Svalbardom. Ovo pravo generiše dodatno i pravo na proglašenje isključive ekonomske zone od 200 nautičkih milja. Rusija je prihvatanjem ovakvog rešenja utvrdila krajnje tačke svoje

zapadne arktičke granice, iskazujući ujedno želju za uspostavljanjem čvršće saradnje na polju regulacije ribolovnih prava i prava eksploatacije energetske resursa. Rusija je, takođe, ovakvim pristupom potvrdila svoju načelnu opredeljenost za poštovanjem međunarodnog prava (Arild et al. 2011). Rešenje graničnog problema omogućilo je početak istraživanja i eksploatacije novih energetske nalazišta na površini od oko 110 hiljada kvadratnih kilometara.

Spor oko Grenlanda

Grenland je najveće svetsko ostrvo površine 2,1 miliona kvadratnih kilometara. Skoro 80% površine Grenlanda pokriveno je ledenim pokrivačem. Od zaključenja Sporazuma u Kilu iz 1814. godine, Danska je vršila kontrolu nad većim ostrvskim delom Grenlanda. Godine 1916. Danska je pristala da proda Devičanska ostrva Sjedinjenim Američkim Državama. Tim činom, ona je odobrovoljila američkog državnog sekretara Roberta Lansinga (*Robert Lansing*) da javno izjavi da „Vlada Sjedinjenih Američkih Država nema ništa protiv toga da Danska proširi svoje političke i ekonomske interese na ceo Grenland“ (Byers and Baker 2013, 22). Taj čin značio je priznanje Danskog suvereniteta na Grenlandu. Međutim, tokom 1931. godine, Norveška je jednostrano proširila suverenitet nad Istočnim Grenlandom, što je bio povod za dansko iniciranje postupka pred Stalnim sudom međunarodne pravde. Sud je našao da suverenitet nad Grenlandom pripada Danskoj (PCIJ 1933, 46). Od 1953. godine, Grenland je ušao u sastav Kraljevine Danske. Počev od 1979. godine, Grenland je dobio širi obim autonomije, ali je Danska zadržala ključna ovlašćenja u oblasti odbrane i spoljnih poslova. U odnosima sa susednim državama, Grenland je bio povod za više teritorijalnih sporova.

Prvi grenlandski spor – razgraničenje u Linkolnovom moru

Od ranih sedamdesetih godina XX veka potegnuto je pitanje razgraničenja između Danske (Grenlanda) i Kanade na području Linkolnovog mora koje predstavlja ivično more Severnog ledenog okeana. Pošto strane nisu mogle naći zadovoljavajuće rešenje, Kanada je 1977. godine istakla zahtev za ribolovnom zonom u Severnom ledenom okeanu čija se granica na istoku pružala do rta Moris Džesup na Grenlandu. Ovakav pristup bio je zasnovan na principu ekvidistance, po kojem se linija

razgraničenja vuče duž linije niske vode na obalama preko najviših tačaka na obližnjim ostrvima. Nakon tri godine od isticanja kanadskog zahteva, Danska je utvrdila osnovne linije duž Grenlanda pomerajući na taj način liniju razgraničenja prema zapadu u pravcu rta Kolumbija na ostrvu Elsmir. Zbog suzdržanosti strana, spor oko razgraničenja Linkolnovog mora ostao je dugo vremena nerešen. Tokom 2012. godine grenlandske vlasti su postigle dogovor sa kanadskom vladom o uspostavljanju zajedničke zone upravljanja nad energetske izvorima. To nije uticalo na pitanje pomorske delimitacije, pre svega u pogledu pružanja granica proširenog spoljnog morskog pojasa na više od 200 nautičkih milja od obale (Byers and Baker 2013, 54).

Drugi grenlandski spor - razgraničenje između Grenlanda i Jan Majena

Drugi spor koji se ticao Grenlanda odnosio se na delimitaciju ribolovnih zona i epikontinentalnih pojaseva između Norveške i Danske, u području između istočne obale Grenlanda i nenaseljenog ostrva Jan Majen. Vlada Danske pokrenula je 1988. godine postupak protiv Norveške pred Međunarodnim sudom pravde. Danska je tražila od Suda da povuče liniju razgraničenja u skladu sa međunarodnim pravom tako što bi granica spornog područja od 200 nautičkih milja išla od obale Grenlanda, dok je Norveška zatražila od Suda da utvrdi granicu povlačenjem dve podudarne srednje linije kojom bi se sporna područja razgraničila. Obrazlažući svoje navode, Norveška je istakla da je sporno područje već razgraničeno na osnovu bilateralnog ugovora iz 1965. godine i na osnovu Konvencije Ujedinjenih nacija o epikontinentalnom pojasu iz 1958. godine. Ispitujući navode strana u sporu, Međunarodni sud je odbacio tvrdnju Norveške u vezi sa bilateralnim ugovorom iz 1965. godine, smatrajući da sporazum nije zabeležio nikakvu nameru strana da se obavežu da će primeniti srednju liniju za bilo koju od razgraničenja epikontinentalnog pojasa. U presudi iz 1993. godine, Sud je našao da treba povući privremeno liniju ekvidistance kao polazište za delimitaciju pre nego što je ispitaju svi faktori koji opravdavaju moguće izmene granične linije u skladu sa „relevantnim okolnostima“ (ICJ 1993). U tom smislu, Sud je utvrdio dva faktora koji mogu uticati na povlačenje granične linije. Prvi se odnosi na odsustvo proporcionalnosti u dužini suprotstavljenih obala strana u sporu, dok se drugi faktor odnosi na osiguranje pristupa ribolovnim zonama gde bi primena srednje linije dovela do očigledno nejednakih rezultata. Konačno,

razmatrajući sve relevantne okolnosti, posebno Slobodan pristup resursima, Međunarodni sud pravde povukao je graničnu liniju pripisujući Norveškoj 57%, a Danskoj 43% od ukupno 64,6 hiljada kvadratnih kilometara sporne zone (Byers 2015).

Treći grenlandski spor – razgraničenje epikontinentalnih pojaseva na grebenu Lomonosov

Usko povezan sa područjem Grenlanda jeste i spor koji se odnosi na razgraničenje epikontinentalnih pojaseva Danske, Rusije i Kanade na prostoru grebena Lomonosov. Greben Lomonosov otkrili su sovjetski istraživači 1948. godine. Isti se proteže se na oko 1,7 hiljada kilometara i deli Severni ledeni okean na dva dela. Geografski, greben polazi od Novosibirskih ostrva pružajući se preko Severnog pola do Grenlanda, ostrva Elsmir i kanadskog arhipelaga, gde se sužava i završava na 2,4 kilometra dubine. Zahtev za produžetkom epikontinentalnog pojasa na greben Lomonosov Danska zasniva na tezi da on predstavlja produžetak kopnene mase Grenlanda. Rusija to negira i ističe da je ovaj planinski venac u stvari nastavak evroazijskog kontinenta, odnosno sibirskog arhipelaga severno od Zemlje Franje Josifa. Kanada opet, sa svoje strane, tvrdi da je greben Lomonosov geološki produžetak ostrva Elsmir i njenog područja Nunavut. Sporno područje koje svojataju sve tri zemlje pruža se na 54.850 kvadratnih milja oko Severnog pola (Byers and Baker 2013, 105–107). Prema najnovijim istraživačkim procenama, ovo područje poseduje bogata nalazišta nafte i gasa. Budući da odredba člana 76 Konvencije o pravu mora iz 1982. godine ne definiše na precizan način šta čini podmorske grebene i podmorska uzvišenja (koja su prirodne komponente epikontinentalnih pojaseva sve tri države), one su u cilju obezbeđenja svojih teritorijalnih zahteva (koji u nekim pravcima prelaze propisane granice) podnele odgovarajuće podneske sa dokazima Komisiji UN za granice epikontinentalnih pojaseva, a koja povodom istih do danas nije dala neke relevantne pravne zaključke niti preporuke za razjašnjenje sporne situacije. Međutim, ono što je javno ozvaničeno odnosi se na zahtev Rusije prema grebenima Alfa, Mendeljejev i Lomonosov koji, prema ruskom stanovištu, predstavljaju prirodne produžetke evroazijskog platoa na koje se ne primenjuje predviđeno ograničenje iz Konvencije o pravu mora iz 1982. godine. Zahtev za proširenjem epikontinentalnog pojasa preko ovih grebena otud se širi preko granice od 350 nautičkih milja za više stotina kilometara prema severu. U

verbalnoj noti upućenoj Sekretarijatu UN 2002. godine, Kanada je izjavila da nije u mogućnosti da se izjasni povodom ruskih tvrdnji, čime nije dovela u pitanje razgraničenje njihovih epikontinentalnih pojaseva. U mapi koju je tom prilikom izradila, Kanada je indicirala da sporni grebeni nisu ni podmorski ni okeanski grebeni i da predstavljaju prirodne nastavke njenog, epikontinentalnog pojasa. Danska je, u verbalnoj noti upućenoj Sekretarijatu UN iz iste godine, izjavila da nije u mogućnosti da se izjasni povodom ruskog zahteva jer njena relevantna procena podrazumeva sveobuhvatnije podatke. Međutim, ovo mišljenje ne znači da se Danska složila sa ruskom pravnom argumentacijom i mogućnošću da jednostrano proširi svoj teritorijalni zahtev nauštrb njenog epikontinentalnog pojasa. Pritom, Danska smatra da preporuke Komisije ne mogu prejudicirati pitanja koja se odnose na razgraničenje epikontinentalnih pojaseva država sa suprotnim ili susednim obalama. Zanimljivo je i da su se i SAD umešale u ovaj spor nakon što su geološka istraživanja pokazala da se u ovim arktičkim oblastima kriju rezerve od 5 do 10 milijardi tona ugljovodoničnog goriva. Smatrajući da grebeni Alfa-Mendeljejev u stvari predstavljaju sistem povezanih grebena vulkanskog porekla, SAD su negirale da taj prostor čini deo epikontinentalnih područja bilo koje od ovih arktičkih država. Za greben Lomonosov, SAD su iznele stanovište da isti predstavlja samostalnu geološku celinu u dubokom okeanskom delu Arktičkog okeana, a ne prirodni produžetak kontinentalnih rubova Rusije i drugih obalnih država. Iako SAD nisu strana ugovornica Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, i po tom osnovu nisu u obavezi da podnesu zahtev Komisiji UN za epikontinentalni pojas, one su ipak iznele zahtev da, na osnovu odredbe iz člana 76 Konvencije, mogu proširiti svoje epikontinentalno područje koje polazi od obala Aljaske preko podmorskog uzvišenja u Čukotskom moru u pravcu Severnog pola do širine od 600 nautičkih milja. Navedena pretenzija, međutim, nema neko međunarodnopravno utemeljenje pa čak ni u običajnom međunarodnom pravu, zbog čega se može tumačiti isključivo kao voluntaristički motivisani zahtev koji proizilazi iz geopolitičkog pozicioniranja SAD u odnosu na Arktik (Golitsyn 2014).

Spor oko ostrva Sverdrup

Ostrva Sverdrup predstavljaju deo ostrvskog područja Kraljice Elizabete u severozapadnoj oblasti Nunavut, koja pripada kanadskom arktičkom području sastavljenom delom od kopna, a većim delom od

arktičkog arhipelaga. Iako je ostrva otkrio čuveni norveški moreplovac Oto Sverdrup (*Otto Sverdrup*) između 1898. i 1902. godine, Norveška nije pokazivala neko veliko interesovanje za ova ostrva. Međutim, vlada Velike Britanije, u periodu kada je vršila svoje funkcije u ime kolonijalnog područja Kanade, iskazivala je teritorijalne aspiracije za zaposedanjem ovih ostrva. Tako je tokom 1930. godine, pre nego što je Kanada dobila pun međunarodnopravni subjektivitet, vlada Velike Britanije odlučila da reguliše ovo pitanje u neposrednim pregovorima sa Norveškom. Nakon pregovora, Norveška je kroz razmenu nota sa Velikom Britanijom priznala kanadski suverenitet nad Sverdrupskim ostrvima. Potom je uslovila ovo priznanje poštovanjem ribolovnih, lovnih, trgovinskih i drugih komercijalnih prava. Navedeno kondicioniranje dovelo je do izbijanja pravnog spora. Iako je donošenjem novog imperijalnog Statuta Velike Britanije iz 1926. godine dominion Kanade stekao viši stepen unutrašnje autonomije (koja je Vestminsterskim statutom iz 1931. godine proširena na međunarodnom pravnom planu), Kanada je ostala vezana odredbama naredbodavnih akata britanskog Saveta, koji su sprečavali aktivnosti koje bi ugrožavale domorodačko stanovništvo na Sverdrupskim ostrvima (Byers and Baker 2013, 24–26). Ovakva situacija se promenila tek nakon postizanja nezavisnosti Kanade 1982. godine i donošenja propisa o stranim ulaganjima. Konačno rešenje teritorijalnog spora, međutim, nije postignuto.

Spor oko Severozapadnog prolaza

Kanada i SAD spore se oko sektora u Boforovom moru veličine 21.436 kvadratnih kilometara, koji je smešten severoistočno od kopnene granice između Aljaske i teritorije Jukon. Ovaj spor nije bio toliko očigledan sve dok američka vlada nije protestvovala zbog kanadske upotrebe granične linije utvrđene Sporazumom iz 1825. godine između Rusije i Velike Britanije, a kojim je izvršena delimitacija njihovih poseda na severozapadnoj obali Amerike (odnosno na Aljasci i Kanadi). Istočna granica Aljaske utvrđena je u Sporazumu na način da se kreće linijom meridijana na 141° produžavajući dalje u pravcu zaleđenog okeana. Kanada, koja je ovu graničnu liniju iskoristila prilikom izdavanja koncesija za naftu i gas 1976. godine, tvrdi da pomorska granica, poput kopnene, prati meridijan od 141° pravo prema severu.

Američka pozicija je suprotna kanadskoj budući da polazi od stava da granična linija prati liniju meridijana ali samo do obale, te da opšti princip

pravičnosti zahteva da svaka tačka na granici bude jednake udaljenosti od dve susedne obale (linija ekvidistance). Kako obala Aljaske, Jukon i severozapadne teritorije naginju ka istoku i jugoistoku, linija ekvidistance omogućila bi SAD izlaz u više okeana. S obzirom na to da je Severozapadni prolaz postao atraktivan za međunarodni saobraćaj u okolnostima koje su nadošle sa globalnim otopljavanjem, spor između Kanade i SAD je, u izvesnoj meri, eskalirao. Tako, nakon što je Kanada proglasila vode Arktičkog arhipelaga za svoje unutrašnje vode 1985. godine, pozivajući se na „istorijska prava“, SAD su izdale notu u kojoj su izrazile protest (Pharand 2007, 53). Naime, SAD smatraju da Severozapadni prolaz mora imati status moreuza u kojem je dopušteno pravo prolaza (Byers 2015). Da bi se predupredilo dalje pogoršanje odnosa između dve zemlje, zaključen je Sporazum o arktičkoj saradnji u januaru 1988. godine. Sporazumom je utvrđena obaveza olakšavanja saobraćaja kroz Severozapadni prolaz, bez prejudiciranja konačnog pravnog statusa ovog područja (VanderZwaag 2014, 87). U toku 2010. godine, Kanada je uvela obavezni sistem izveštavanja za određene kategorije plovila koja planiraju da se kreću unutar Severno-kanadske zone (NORDREG). Iznoseći stav da ima pravo da usvoji takve mere na osnovu člana 234 Konvencije o pravu moru iz 1982. godine, Kanada je iznela i nove zahteve koji su bili usmereni na povećanje bezbednosti plovidbe i kontrolu brodova koji prevoze opasne materije za životnu sredinu. SAD i neke druge zemlje izrazile su zabrinutost u Međunarodnoj pomorskoj organizaciji da pomenuta regulativa nije u potpunosti u skladu sa međunarodnim pravom mora.

Spor oko Severoistočnog prolaza

Severoistočni prolaz ili Severni morski put predstavlja morski pravac koji povezuje Atlantski i Tihi okean. Prostire se od Beringovog prolaza, koji povezuje Severni ledeni i Tihi okean, do Norveškog mora koje odvaja Island od Norveške. Rusija, prema svom unutrašnjem zakonodavstvu, tretira Severni morski put za sopstveno morsko područje koje se graniči sa morskim područjem Sjedinjenih Američkih Država (Kolodkin et al. 2008). Prolaz je na istoku ograničen paralelom rta Dežnjov u Beringovom prolazu, a na zapadu meridijanom rta Želanija do arhipelaga Nova Zemlja, istočnom obalnom linijom arhipelaga Nova Zemlja i zapadnim granicama prolaza Matočkin Šar, Kara i Jugorski Šar. Plovidba Severoistočnim prolazom vrši se u skladu sa ruskim zakonodavstvom i pravilima međunarodnog prava

mora koje uključuje pravo neškodljivog prolaska stranih brodova. Budući da je granica u Beringovom i Čukotskom moru sa SAD bila otvoreno pitanje u međusobnim odnosima, dve strane su zaključile Sporazum 1990. godine, kojim su utvrdile liniju razgraničenja (DTI 1990). Utvrđena linija razgraničenja sledi granicu opisanu u Ugovoru o cesiji Aljaske iz 1867. godine. Tako, prvobitno ugovorno rešenje definiše zapadnu granicu unutar područja odakle polazi linija razgraničenja počev od tačke u Beringovom moreuzu na paraleli 65°30' severne geografske širine, na preseku meridijana na pola puta između ostrva Kruzenštern ili Ignaluk, na jednakoj udaljenosti od ostrva Ratmanov ili Nunarbuk, i dalje u ravnoj liniji prema severu bez utvrđivanja jasne granice u Severnom ledenom okeanu. Ova zapadna granica, koja započinje na istoj početnoj tački, nastavlja se u smeru jugozapadno kroz Beringov moreuz i Beringovo more, tako da prolazi sredinom između severozapadne tačke ostrva Svetog Lorensa i jugoistočne tačke Čukotskog rta, do meridijana 172° zapadne geografske dužine pa dalje presekom tog meridijana, u smeru jugozapada, sredinom između Kormandorskih ostrva Atou i Cooper ili grupe ostrva u severnom Tihom oceanu, do meridijana 193° zapadne geografske dužine, tako da uključuje teritorije Aleutskih ostrva istočno od tog meridijana. Pošto ova prvobitna linija razgraničenja nije bila mapirana, dve strane nisu mogle da se saglase o njenom preciznom pravcu kretanja. Ta situacija je dovela do spora na približno 15 hiljada nautičkih milja granične linije. U Ugovoru iz 1990. godine dve strane su podelile spornu zonu otprilike na pola, s tim što je nova linija eksplicitno razgraničila nadležnosti u oblasti ribarstva i korišćenja resursa dna i podzemlja mora. Prema Ugovoru, linija razgraničenja polazi severno od tačke u centru Beringovog moreuza na 65°30' severne geografske dužine i na 168°58'37" zapadne geografske širine, dalje prateći meridijan i ulivajući se u Severni ledeni okean do granice koja je dozvoljena međunarodnim pravom. S obzirom na to da je Ugovorom uspostavljen režim „specijalnih zona“, koje su predstavljale proširenja isključivih ekonomskih zona na delovima morskih površina na kojima su postojali konkurentski zahtevi, SAD su relativno brzo ratifikovale ovaj Ugovor. Sa druge strane, Sovjetski Savez, a potom i Rusija kao njen pravni sledbenik, odbili su to da učine budući da nisu bili zadovoljni razgraničenjem u Beringovom moru gde je granica povučena znatno zapadnije od mesta gde bi se inače nalazila linija ekvidistance (Konyshev and Sergunin 2014, 64–65). Praktično, Rusija se u noti koju je dala prilikom potpisivanja ovog Ugovora obavezala da će poštovati uslove Ugovora do

njegovog stupanja na snagu, načelno se izjašnjavajući za poštovanje ugovorenih obaveza, a istovremeno se protiveći postignutim rešenjima koja je smatrala suprotnim njenim interesima. Od 2007. godine, dve strane nastavile su pregovore radi regulisanja otvorenih pitanja (Byers and Baker 2013, 143–146).

STRATEGIJE O ARKTIKU

Ruska arktička strategija

Rusija je 19. septembra 2008. godine donela Uredbu o „Osnovama državne politike na Arktiku do 2020. godine i u budućoj perspektivi“ (AKH 2008). Uz Energetsku strategiju donetu iste godine i Strategiju nacionalne bezbednosti usvojenu 2009. godine, pomenuti politički akt o Arktiku predstavlja „kamen temeljac“ za uspostavljanje dugoročne strategije prema ruskom arktičkom području (Trenin and Baev 2010, 9). Uredba definiše osnovne nacionalne interese, ciljeve, zadatke i strateške prioritete ruske nacionalne politike na Arktiku. Ruska arktička zona, prema Uredbi, tretira se kao strateška resursna baza namenjena socijalnom i ekonomskom razvoju zemlje. U tom smislu, Severni morski put koji ide od Barentsovog mora do Beringovog moreuza za Rusiju ima ekonomski najvažniju ulogu na Arktiku. Sve do klimatskih promena nije bilo moguće koristiti ovaj put bez ulaska u ruske teritorijalne vode. Nakon toga, ova trasa postala je otvorena za međunarodni pomorski saobraćaj. Pokazalo se da je profitabilnost ovog morskog pravca izuzetno velika budući da se saobraćaj njime odvija znatno brže na skraćenoj putanji između Tihog i Atlantskog okeana, odnosno između Azije, Evrope i Amerike. Severni morski put, kao nacionalno objedinjena transportna linija komunikacije, time u izvesnom smislu postaje i konkurencija Sueckom kanalu, iako Rusija tvrdi suprotno. U cilju osnaženja svoje liderske pozicije na Arktiku, Rusija planski jača svoju pomorsku flotu, naročito onu na nuklearni pogon koja je u stanju da, uz dobru logističku i infrastrukturnu podršku, održava Severni morski put plovitim tokom većeg dela godine. Na taj način, Rusiji je omogućen lakši pristup Aziji, što je čini manje zavisnom od Evrope. Pored ekonomske namene, ruska arktička zona treba da bude u funkciji očuvanja jedinstvenog ekološkog sistema Arktika. Rusija se u tom pogledu obavezala da poštuje međunarodne standarde kako bi prilikom istraživanja i eksploatacije

prirodnih bogatstava izbegla veće incidente vezane za zaštitu životne sredine. Konačno, prema Osnovama državne politike na Arktiku, Arktik za Rusiju predstavlja područje mira i saradnje, a ne konfrontacije. Strateški prioriteti Rusije na Arktiku podrazumevaju stoga uzajamno poštovanje i sporazumevanje sa svim zainteresovanim stranama, pre svega sa arktičkim državama. Međutim, ovakav pristup ne isključuje u potpunosti obnavljanje i postupno proširivanje ranije instaliranih i strateški važnih vojnih infrastrukturnih kapaciteta. U istom pravcu idu i odredbe nove Strategije usvojene 2013. godine. U vezi sa njom, Rusija planira odbrambene aspekte svog nastupa na Arktiku obezbeđenjem potrebnog nivoa gotovosti oružanih snaga, u skladu sa postojećim i predvidivim vojnim opasnostima i pretnjama, a radi strateškog odvracanja i osiguranja ostvarivanja svojih suverenih prava, koja *inter alia* obuhvataju sprovođenje svih planiranih aktivnosti na područjima isključive ekonomske zone i epikontinentalnog pojasa Ruske Federacije na Arktiku (Strategy RF 2013). U skladu sa navedenim smernicama, Rusija je pojačala svoje bezbednosno prisustvo na Arktiku (Vojinović i dr. 2020). Kao opravdanje za ubrzanu militarizaciju ovih prostora, Rusija navodi napete odnose sa Zapadom i gomilanje vojnih snaga NATO u blizini svojih granica. Uz to, Rusija ističe i kao neuravnotežene političke sankcije uvedene protiv njenih energetskih interesa na Arktiku (Rumer et al. 2021).

Arktička strategija Sjedinjenih Američkih Država

Sjedinjene Američke Države donele su predsedničku Direktivu o nacionalnoj bezbednosti 9. januara 2009. godine (WH 2009). Direktivom se definiše američka politika nacionalne bezbednosti prema arktičkom regionu. Pored ostalog, ukazuje se na obaveze zaštite arktičkog okruženja i očuvanje njegovih bioloških resursa, osiguranje ekonomskog razvoja kroz ekološki održivo upravljanje prirodnim resursima, ojačavanje institucija za saradnju između osam arktičkih država, uključivanje domorodačkog stanovništva u proces donošenja odluka i poboljšavanje naučnog praćenja i istraživanja lokalnih, regionalnih i globalnih problema životne sredine. Direktivom se garantuje sloboda mora kao glavni prioritet SAD, a Severozapadni prolaz se definiše kao pomorski pravac otvoren za međunarodnu plovību. S obzirom na posledice globalnog otopljanja, predviđa se da bi ovaj pomorski pravac mogao postati alternativa Panamskom kanalu budući da se njime skraćuju ruta između Azije,

Amerike i Evrope. Za Severni morski put naglašava se potreba otvorenog pristupa i korišćenja od strane svih arktičkih država. U Direktivi se dalje predviđa potreba definisanja područja arktičkog morskog dna i podzemlja u kojem SAD mogu ostvarivati svoja suverena prava nad prirodnim bogatstvima kao što su nafta, prirodni gas, metanski hidrati, minerali i žive morske vrste. Iako SAD nisu strana Konvencije UN iz 1982. godine, u kojoj su pravila međunarodnog običajnog prava mora kodifikovana i progresivno razvijana, to stanje ne menja njenu sposobnost da bude akter u rešavanju svih otvorenih pravnih pitanja o Arktiku, u skladu sa važećim međunarodnim pravom mora. Takođe, to ne isključuje razvoj njenih bezbednosnih kapaciteta neophodnih za zaštitu granica u arktičkom regionu sa kopna, mora i iz vazduha. O tome, uostalom, govori i arktička strategija SAD usvojena 2013. godine, u kojoj se za najviše nacionalne prioritete proglašava zaštita američkih državljana, zaštita teritorijalnog suvereniteta i suverenih prava i interesa nad prirodnim resursima (SP US 2013). Implementacija navedenih bezbednosnih prioriteta usledila je 2014. godine, kada je usvojen akcioni plan za realizaciju arktičke strategije (Filijović i Kilibarda 2016, 41). Sa izmenjenim geopolitičkim okolnostima u svetu nakon tog perioda, SAD su procenile da bi bilo politički celishodno pokrenuti izradu novih arktičkih strategija na nivou ministarstva odbrane, ratnog vazduhoplovstva, američke mornarice i obalske straže, čiji bi krajnji cilj bilo uspostavljanje bezbedno stabilnog regiona u kojem bi nacionalni interesi bili sačuvani, država zaštićena, a savezničke nacije upućene na različite modele saradnje u cilju prevazilaženja svih izazova na Arktiku.

Kanadska arktička strategija

Pored Rusije i SAD, i Kanada je donela svoju strategiju prema Arktiku 11. marta 2009. godine pod simboličnim nazivom „Naš Sever, naše nasleđe, naša budućnost“. Kanadska strategija počiva na četiri stuba koji obuhvataju vršenje suvereniteta, promovisanje ekonomskog i socijalnog razvoja, zaštitu ekološke baštine i poboljšanje upravljanja arktičkim oblastima (GC 2009). U odnosu na vršenje suvereniteta, Strategija potvrđuje kanadsko prisustvo na Arktiku na kojem postoje dovoljni bezbednosni kapaciteti za zaštitu kanadske teritorije. Strategija je naknadno proširena spoljnopolitičkom izjavom od 20. avgusta 2010. godine, kojom se nastoje unaprediti pomenuta četiri stuba kroz definisanje spoljnopolitičkih ciljeva koji se *inter alia* odnose i na angažovanje na rešavanju graničnih problema, obezbeđenje

međunarodnog priznanja proširenih granica kanadskog epikontinentalnog pojasa i efikasnije upravljanje arktičkim oblastima kroz osiguranje javne bezbednosti. Za Norvešku posebno mesto u realizaciji spoljnopolitičkih ciljeva prema Arktiku zauzima i stvaranje uslova za održivi razvoj, podsticanje trgovine i investicija, promovisanje slobodnog pristupa Arktiku, podržavanje napora na zaštiti ekosistema i životne sredine, podsticanje naučnih istraživanja, zaštita arktičkog nasleđa, podržavanje autohtonih organizacija i pružanje podrške u cirkumpolarnom dijalogu. U odnosu na definisanje uloge aktera koji ne potiču iz arktičkog regiona, Kanada je zauzela stav da oni ne mogu biti bitni faktori u upravljačkoj strukturi Arktika. Počev od 2019. godine, Kanada je inicirala usvajanje novog političkog okvira za Arktik.

Norveška arktička strategija

Norveška arktička strategija iz 2009. godine predviđa slična rešenja kao i kanadska arktička strategija (NG 2009). Strategija, naime, pridaje veliku važnost održavanju vidljivog vojnog prisustva na Arktiku. Njome se potvrđuje da Norveška ima odgovarajuće kapacitete da vrši suverenitet, štiti suverena prava u isključivoj ekonomskoj zoni i epikontinentalnom pojasu od 200 nautičkih milja. Takođe, njome se potvrđuju i ovlašćenja Norveške da vrši nadzor, obaveštajne i druge zadatke, uključujući i zadatke koji se odnose na upravljanje kriznim situacijama u arktičkom području. Pritom, NATO predstavlja osnovu nacionalne bezbednosti i odbrambene politike Norveške na Arktiku. U Beloj knjizi, koju je Norveška obelodanila 2020. godine, podvlači se značaj bilateralne, regionalne i multilateralne saradnje sa susedima i partnerima na Arktiku. Prema ovom strateškom dokumentu, ciljevi održivog razvoja UN i Pariski sporazum o klimi pružaju opšte smernice za politiku Norveške na Arktiku, dok Arktički savet, Barentsov evro-arktiki savet, Savet država Baltičkog mora, Severna dimenzija i prekogranični programi Evropske unije, omogućavaju praktičnu i izbalansiranu saradnju na rešavanju svih otvorenih pitanja (NG 2021).

Danska arktička strategija

Danska je usvojila dugoročnu strategiju za Arktik za period od 2011. do 2020. godine (GG 2011). Budući da Danska ima specifičnu situaciju sa sprovođenjem svog suvereniteta na krajnjem severu preko teritorija

Grenlanda i Farskih ostrva, koja predstavljaju njene autonomne oblasti, Danska je ovom strategijom nastojala da zaštiti njihove zajedničke interese koji, između ostalog, uključuju bezbednost i ekonomske odnose. Prema danskoj arktičkoj strategiji, sprovođenje suvereniteta je primarni zadatak danskih oružanih snaga na Arktiku i nivo prisustva na tom području određuje se u skladu s tim interesima (GG 2011). Jedinice vojske, mornarice i vazduhoplovstva izvršavaju zadatke na Arktiku kroz vršenje nadzora u grenlandskim i farskim teritorijalnim vodama, vazдушnom prostoru, kao i u isključivoj ekonomskoj i ribolovnoj zoni Grenlanda kako ne bi došlo do sistematskog kršenja danskog teritorijalnog suvereniteta. Upravljanje i eksploatacija prirodnih resursa na Arktiku, prema ovoj Strategiji, trebalo bi da se odvija u skladu sa prihvaćenim međunarodnim obavezama. Predviđeni mehanizmi saradnje bi trebalo da budu unapređeni u skladu sa zaključcima Ilustitske deklaracije iz 2008. godine, kojom su se priobalne države Severnog ledenog okeana politički obavezale da će sva otvorena pitanja regulisati kroz međusobne pregovore i saradnju koju karakterišu poverenje i uzajamno korisna partnerstva. U skladu sa izmenjenim geopolitičkim okolnostima, Danska poslednjih godina radi na usvajanju inovirane verzije arktičke strategije za naredni period.

Arktičke strategije drugih arktičkih država

Za razliku od obalnih arktičkih država, Finska, Švedska i Island u svojim arktičkim strategijama ne postavljaju u prvi plan pitanja vezana za suverenitet nad arktičkim područjima. Strategije se, u tom smislu, više koncentrišu na pitanja klimatskih promena, zaštitu životne sredine, domorodačke narode i izgleda za unapređenjem multilateralne saradnje, a manje na bezbednosna pitanja. Tako, primera radi, arktička strategija Finske iz 2013. godine veću pažnju poklanja održavanju visoke spremnosti svojih oružanih snaga nego bezbednosnim pitanjima *stricto sensu* (PMO 2013). Arktička strategija Švedske iz 2011. godine, s druge strane, naglašava tri glavna politička prioriteta: zaštitu životne sredine, ekonomski razvoj i humanu dimenziju (GOS 2011). Iako održavanje mira u arktičkom regionu za Švedsku predstavlja jedan od prioriteta, taj prioritet, po njenom viđenju, valja postići civilnim a ne vojnim sredstavima. U tom smislu, u švedskoj strategiji za Arktik naglašava se uloga Arktičkog saveta kao centralnog multilateralnog foruma za saradnju. U kontekstu novih izazova i mogućnosti, Švedska je donela noveliranu strategiju 2020. godine, u kojoj

je istakla svoje učešće u mirnom, stabilnom i održivom razvoju Arktika (GOS 2020). Poseban naglasak u Strategiji daje se širokom konceptu bezbednosti koji treba da počiva na univerzalnim međunarodnopravnim pravilima. Pravci budućeg delovanja na Arktiku definisani su kroz razvoj međunarodne saradnje, očuvanje bezbednosti, zaštitu životne sredine, unapređenje naučnih istraživanja, postizanja dobrih uslova za život i održivi ekonomski razvoj. Islandski Parlament usvojio je u martu 2011. godine rezoluciju o politici prema Arktiku (PR IAP 2011). Ovaj dokument predviđa zaštitu različitih aspekata nacionalnih interesa na Arktiku. Rezolucijom se promovise jačanje saradnje unutar Arktičkog saveta i prevazilaženje teritorijalnih sporova primenom međunarodnog prava mora. U pogledu očuvanja bezbednosti, Rezolucija kao rešenje predviđa demilitarizaciju arktičkog regiona.

Iz pregleda navedenih strateških dokumenata Finske, Švedske i Islanda može se još zaključiti da sve tri države posvećuju dužnu pažnju razvoju odnosa unutar Nordijske odbrambene saradnje (*Nordic Defence Cooperation*), koja obuhvata još Norvešku i Dansku. Odnosi solidarnosti unutar ovog institucionalnog oblika saradnje za Finsku i Švedsku ne znače ujedno i vojno svrstavanje, već naprotiv – zadržavanje neutralnog statusa prema vojnopoličkim blokovima. Uzimajući u obzir da su obe države i članice Evropske unije, strateške političke smernice EU u pogledu Arktika imaju poseban značaj za njihovo pozicioniranje prema neregulisanim pitanjima Arktika.

Strateške smernice Evropske unije o Arktiku

S obzirom na povećano interesovanje nearktičkih država za pravno regulisanje statusa Arktika, i države članice EU potaknute ovim razvojnim procesom poslednjih decenija progresivno su radile na definisanju „evropske arktičke strategije“. Prvi dokument u tom pogledu pripremila je Komisija 2008. godine. U Saopštenju pod nazivom, „Evropska unija i arktički region“, napominje se da je Unija neraskidivo vezana za arktički region jedinstvenom kombinacijom istorije, geografije, ekonomije i naučnih dostignuća (EC COM[2008] 763 final). Uz to, tri njene države članice – Danska (Grenland), Finska i Švedska ujedno su i arktičke države, a Island i Norveška su članice Evropskog ekonomskog prostora, dok su Kanada, Rusija i SAD njeni strateški partneri. U Saopštenju Komisije dalje se naglašava da, s obzirom na ulogu klimatskih promena kao „multiplikatora

pretnji“, promene životne sredine menjaju geostratešku dinamiku Arktika sa potencijalnim posledicama po međunarodnu stabilnost, te stoga evropski bezbednosni interesi zahtevaju razvoj arktičke politike EU (EC COM[2008] 763 final). U tom smislu, predlažu se akcije država članica na postizanju tri glavna cilja i to: na zaštiti i očuvanju Arktika, promovisanju održive upotrebe resursa i poboljšanju multilateralnog upravljanja Arktikom. Sledstveno utvrđenim pravcima budućeg razvoja politike EU prema Arktiku, Evropski parlament je 20. januara 2011. godine usvojio rezoluciju o održivoj politici Unije za krajnji sever. U njoj se naglašava potreba za jedinstvenom i koordiniranom politikom u kojoj arktička strategija mora biti jasno definisana. U novom saopštenju Evropskom parlamentu i Savetu pod nazivom „Razvoj strategije Evropske unije prema arktičkoj regiji: razvoj od 2008. i sledeći koraci“, naglašava se posvećenost očuvanju životne sredine na Arktiku kroz konstruktivni dijalog i saradnju sa arktičkim zemljama, uz znatna finansijska ulaganja (EC JOIN[2012] 19 final). U ažuriranoj verziji saopštenja iz 2016. godine, Komisija i Visoki predstavnik za spoljnu politiku fokusirali su se na tri glavne oblasti u kojima bi valjalo napraviti određeni napredak i to na: suzbijanje klimatskih promena i zaštitu arktičkog okruženja, otvaranje naučnih i inovacionih potencijala za održivi razvoj regiona i produbljivanje regionalne i multilateralne saradnje (EC JOIN[2016] 21 final).

Kineske spoljnopolitičke smernice o Arktiku

Uzimajući u obzir moguće političke, pravne, ekonomske i bezbednosne implikacije koje klimatske promene sa sobom nose, i Kina je, kao nearktička država ali i kao sila u usponu, još krajem XX veka preduzela niz značajnih koraka u vezi sa formulisanjem svojih spoljnopolitičkih prioriteta u odnosu na Arktik. Najpre je preduzela mere na jačanju svojih naučnih kapaciteta uspostavljanjem istraživačkih centara, instituta i istraživačkih stanica na terenu, kao i određenih administrativnih tela poput Kineske uprave za Arktik i Antarktiku (*Chinese Arctic and Antarctic Administration*). Nakon što je procenjeno da Arktik sadrži 30% svih svetskih neotkrivenih rezervi gasa i oko 13% neotkrivenih rezervi nafte, da poseduje značajne zalihe strateški važnih ruda (uglja, nikla, bakra, olova, cinka, zlata, srebra, dijamanta, mangana, hroma i titanijuma itd.), te da u periodu do 2060. godine može postati potpuno prohodan za međunarodni pomorski saobraćaj, Kina je preusmerila svoje interesovanje na razvoj ekonomskih odnosa sa arktičkim

državama (pre svega sa Rusijom, Norveškom i Islandom) (Filijović 2011b, 392–416). U svojoj spoljnopolitičkoj doktrini Kina, kao i arktičke države, zastupa stav da teritorijalne sporove na Arktiku treba rešavati mirnim putem i u skladu sa pravilima međunarodnog prava mora. Uvažavajući uticaj klimatskih promena na međunarodne odnose, Kina smatra i da bi neka od kodifikovanih pravila međunarodnog prava valjalo razviti u skladu sa promenjenim okolnostima. Pritom, Kina smatra i da bi u pogledu proširenja spoljnih epikontinentalnih pojaseva arktičke države morale voditi računa ne samo o svojim uskim nacionalnim interesima, već i o interesima međunarodne zajednice u celini. Iz ovakvog narativa proizilazi zaključak da Kina može dovesti u pitanje svaki teritorijalni zahtev arktičkih država koji bi bio u koliziji sa važećim pravilima međunarodnog prava. Drugim rečima, iako Kina nema jasno formulisanu strategiju o Arktiku, iako nije punopravna članica Arktičkog saveta kao najvažnijeg međunarodnog foruma za saradnju arktičkih i nearktičkih država, Kina ipak može raditi na multilateralnom rešavanju svih otvorenih međunarodnih pravnih pitanja koja se tiču Arktika. Primera radi, 2017. godine, na sastanku Arktičkog kruga, Kina je u svoju stratešku razvojnu inicijativu *Jedan pojas, jedan put* uvrstila i pitanja Arktika. U Beloj knjizi o arktičkoj politici publikovanoj 2018. godine, Kina je i zvanično promovisala „Polarni put svile“, čime je dala do znanja da ne želi da bude marginalizovana po pitanju rešavanja problema Arktika (SC PRC 2018). Smatrajući sebe značajnim akterom međunarodnih odnosa, kao i „bliskom arktičkom zemljom“ (*near-Arctic state*), Kina je u svom poslednjem Petogodišnjem planu razvoja potvrdila značaj aktivne participacije u svim polarnim aktivnostima (Lanteigne 2021). Ovakav strateški pristup nije beznačajan jer ukazuje da Kina ozbiljno računa da uzme učešće u globalnom upravljanju Arktikom (u istraživanjima, eksploataciji i distribuciji energenata i drugih prirodnih resursa). Takođe, njeni geoekonomski interesi šire se i u pravcu razvoja međunarodnog pomorskog saobraćaja i međunarodne trgovine budući da, prema njenim procenama, „Polarni put svile“ obećava značajne uštede kroz smanjenje vremena putovanja i diverzifikaciju uskih grla na pravcu Malake, Sueckog kanala, Bab el-Mandeba, Bliskog istoka i Severne Afrike. Na bezbednosnom planu pak Kina smatra da Arktik treba da ostane oaza mira i stabilnosti (SC PRC 2018).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA – SARADNJA ILI KONFLIKT?

Poslednjih decenija proces klimatskih promena doveo je do globalnog otopljanja leda na Arktiku. Ovaj prirodni fenomen aktuelizovao je pitanje zaštite životne sredine, a potom i obezbeđenja održivog ekonomskog razvoja. Budući da se Arktik nalazi na relativno bliskom odstojanju od civilizacije i da poseduje ekonomski značajne izvore prirodnih bogatstava, te da je strateški i saobraćajno veoma bitan region ne samo za države „Arktičkog polarnog kruga“ (Rusiju, SAD, Kanadu, Norvešku, Švedsku, Dansku, Finsku i Island) već i za druge države duž pacifičko-atlantske paralele, njegov geopolitički značaj naglo je porastao. Uporedo sa ovom tendencijom, rastu i razvijaju se konkurentski odnosi na državnom, regionalnom i sub-regionalnom planu, a koji utiču na formulisanje strateških pozicija i spoljnopolitičkih smernica različitih arktičkih igrača. Novi kurs prema Arktiku često je odraz geopolitičkih zbivanja u svetu, tako da međunarodne odnose na Arktiku karakteriše dinamika globalnih međunarodnih procesa koji fluktuiraju između konfrontacije i saradnje (Trenin and Baev 2010; Miere and Mazo 2013). U nastojanju da pronađu zajedničke oblasti saradnje, arktičke države su institucionalizovale Međunarodni arktički naučni komitet, Barentsov evro-arktiki region, Konferenciju parlamentaraca arktičke regije i Arktički savet. Ovaj poslednji oblik institucionalne saradnje imao je najvećeg uticaja na razvoj konstruktivnih međudržavnih odnosa na Arktiku. Arktički savet je osnovalo osam država „Arktičkog kruga“ 1996. godine usvajanjem Deklaracije o uspostavljanju međuvladinog foruma za saradnju na visokom nivou (tzv. Otavske deklaracije). Otavska deklaracija je poslužila za pribavljanje podrške namenjene unapređenju saradnje između arktičkih država u svrhu rešavanja otvorenih arktičkih pitanja. Usvajanjem Ilulisatske deklaracije 2008. godine, pet obalnih arktičkih država – Danska, Norveška, Rusija, SAD i Kanada – izrazile su stav da pitanja teritorijalnih zahteva i proširivanja nadležnosti na arktičkim morskim prostorima treba rešavati pregovorima u okviru postojećeg međunarodnog pravnog poretka. U tom smislu, ove države ne vide potrebu za razvojem novog sveobuhvatnog međunarodnog pravnog režima za upravljanje Severnim ledenim okeanom (*Arctic Portal* 2008). Prema njihovom shvatanju, ne treba dozvoliti slobodnu „trku za Arktik“. Ovakvo stanovište naišlo je na zabrinutost drugih arktičkih država – Islanda, Finske i Švedske, koje su smatrale da takav pristup odlaže odluku o budućnosti ovog regiona (Østerud and Hønneland 2014, 165). Dugotrajne

diskusije u Arktičkom savetu ukazuju da je za formiranje jednog prihvatljivog institucionalnog rešenja o statusu Arktika potrebno dosta vremena. Iskorak je napravljen 8. decembra 2009. godine kada je Arktički savet, izjašnjavajući se o predlozima EU, prihvatio da politika prema Arktiku bude zasnovana na efikasnoj primeni mera potrebnih za ublažavanje klimatskih promena. Svi zainteresovani akteri u ovom procesu imali su otud dužnost da rade na jačanju međunarodne uprave na Arktiku kroz doslednu primenu instrumenata međunarodnog prava, naročito međunarodnog prava mora. U formulisanju i sprovođenju akcija i politika koje utiču na Arktik moraju se uvažavati njegove jedinstvene karakteristike, a posebno osetljivost arktičkog ekosistema i interesi domorodačkog stanovništva. Arktik mora ostati u tom smislu i područje mira i stabilnosti, a ne mesto konfrontacije. Da bi se ovaj cilj zaista i postigao, nužno je odgovorno, održivo i oprezno preduzimanje akcija s obzirom na nove mogućnosti za transport, eksploataciju prirodnih i rudnih bogatstava, kao i preduzimanje drugih aktivnosti povezanih sa globalnim otopljanjem i drugim efektima klimatskih promena. Navedeni pristup dobio je na značaju kada su Francuska, Nemačka, Holandija, Poljska, Španija, Velika Britanija, Kina, Italija, Japan, Koreja, Singapur i Indija, kao i devet međuvladinih i jedanaest nevladinih organizacija, dobile status stalnog posmatrača u Arktičkom savetu. Omasovljavanje Arktičkog saveta nearktičkim državama i drugim zainteresovanim političkim akterima doprinelo je učvršćivanju suvereniteta, suverenih prava i jurisdikcije arktičkih država u arktičkom regionu. Međutim, to nije eliminisalo destabilizujuće faktore, poput međusobnih teritorijalnih potraživanja, nereguliranih pomorskih granica i sučeljavanja sa ostvarivanjem prava stalnog suvereniteta nad prirodnim bogatstvima. Uz povećanu zainteresovanost velikih sila za iskorišćavanjem arktičkih energetskih resursa i novih pomorskih i trgovinskih ruta, geopolitička ravnoteža u ovom delu sveta dovedena je u pitanje. To se najpre manifestovalo kroz ubrzanu militarizaciju arktičkih područja, a potom i kroz širenje sfera uticaja država koje ne pripadaju „Arktičkom krugu“ (prvenstveno Kine). S obzirom na to da navedena situacija, uz nedostatak posebnog režima kontrole naoružanja (osim kontrole strateškog naoružanja), dovodi u opasnost ne samo regionalnu već i međunarodnu bezbednost, arktičke države su prihvatile da uspostave efikasnije modele saradnje kako bi doprinele izgradnji međusobnog poverenja i bezbednosti. U tom smislu, u široj međunarodnoj zajednici, razmišlja se i o donošenju sporazumno usaglašenog okvira o statusu Arktika koji bi doveo do

rešavanja mnogobrojnih otvorenih pitanja u vezi sa korišćenjem njegovih prirodnih resursa. Pošto se ovi resursi, bar u onom delu koji se prema kodifikovanom međunarodnom pravu mora smatra za zajedničko dobro, ne mogu tretirati kao isključivo vlasništvo arktičkih država, međunarodni režim Arktika *de lege ferenda*, po svemu sudeći, moraće pored postojećeg međunarodnog pravnog okvira uvažiti i nove realnosti i potrebe međunarodne zajednice, koje zahtevaju fleksibilnija rešenja sadržana u međunarodnopravnom konceptu o upravljanja zajedničkim prostorima (*the Law of Common Spaces*) (Crawford 2019). Do tada, međutim, Arktik će biti u međunarodnom fokusu ne samo zbog izazova prouzrokovanih klimatskim promenama, već i drugih bezbednosnih pretnji koje ga sve više udaljavaju od periferije i približavaju središtu savremenih međunarodnih odnosa.

BIBLIOGRAFIJA

- [AKH] Arctis Knowledge Hub. 2008. "Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective". Accessed 16 April 2021. <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>
- Andrassy, Juraj. 1990. Međunarodno pravo. Zagreb: Školska knjiga.
- Arctic Portal. 2008. "Ilulissat Declaration", May 28. <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf>
- Arild, Moe, Daniel Fjærtøft and Indra Øverland. 2011. "Space and Timing: Why was the Barents Sea Delimitation Dispute Resolved in 2010?". *Polar Geography* 34 (3): 145–162.
- Барсегов, Юрий Георгиевич. 2002. *Арктика: интересы России и международные условия их реализации*. Москва: Наука.
- Bobrova, Julia, Mariusz Mieczkowski, Irini Papanicolopulu and Tullio Scovazzi. 2012. "Zones of National Jurisdiction". In: *Identification of major legal issues relating to the operation of a pan-European research vessel in the Arctic*, edited by Lidwien Van der Valk and Anastasiya Kozubovskaya-Pellé, 12–18. Ericson AB.
- Bartoš, Milan. 1956. *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Kultura.
- Byers, Michael and James Baker. 2013. *International Law and the Arctic*. Cambridge: University Press.

- Byers, Michael. 2015. "Arctic Region", *Oxford Public International Law*, July 2019. <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e96?rskey=syz8AC&result=1&prd=OPIL>
- Cinelli, Claudia. 2011. "The Law of the Sea and the Arctic Ocean". *Arctic Review on Law and Politics* 2 (1): 4–24.
- Crawford, James. 2019. *Brownlie's Principles of Public International Law*. Oxford: University Press.
- [DTI] Delimitation Treaties Infobase. Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the maritime boundary. June 1, 1990. <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/USA-RUS1990MB.PDF>
- [EC] European Commission. 2008. The European Union and the Arctic Region, COM[2008] 763 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, November 20. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:%20EN:PDF>
- [EC] European Commission. 2012. Developing a European Union policy towards the Arctic region: progress since 2008 and next steps, JOIN[2012] 19 final, Joint Communication to the European Parliament and the Council, June 26. https://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/join_2012_19.pdf
- [EC] European Commission. 2016. An integrated European Union policy for the Arctic, JOIN[2016] 21 final, Joint Communication to the European Parliament and the Council, April 27. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0021&from=EN>
- Đuro Degan, Vladimir. 1989. *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*. Zagreb: Informator.
- Filijović, Marko. 2011a. „Militarizacija Arktika – budućnost koja je već počela“. *Vojno delo* 63 (3): 9–24.
- Filijović, Marko. 2011b. „Kineska '(velika) polarna igra'“. *Međunarodni problemi* LXIII (3): 392–416.
- Filijović, Marko i Zoran Kilibarda. 2016. „Arktička strategija Sjedinjenih Američkih Država – razvoj, izazovi i perspektive“. *Vojno delo* 68 (3): 29–58.

- [GC] Government of Canada. 2009. "Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future". Accessed 16 April 2021. <http://www.northernstrategy.gc.ca/cns/cns-eng.asp>
- [GG] Government of Greenland. 2011. "Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020". Accessed 16 April 2021. <https://naalakkersuisut.gl/en/Naalakkersuisut/Departments/Udenrigsanliggende/Kongerigets-Arktiske-Strategi>
- Golitsyn, Vladimir. 2014. "The Legal Regime of Arctic". In: *The IMLI Manual on International Maritime Law: The Law of the Sea*, edited by David J. Attard, Malgosia Fitzmaurice and Norman A. Martínez Gutiérrez, 484–508. Oxford: University Press.
- [GOS] Government Offices of Sweden. 2011. "Sweden's Strategy for the Arctic region". Accessed 17 April 2021. <https://www.government.se/4ab1ed/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region>
- [GOS] Government Offices of Sweden. 2020. "Sweden's Strategy for the Arctic region". Accessed 17 April 2021. <https://www.government.se/4aaec5/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region-2020.pdf>
- Gray, David H. 1997. "Canada's Unresolved Maritime Boundaries". *IBRU Boundary and Security Bulletin* 5 (3): 61–69.
- Hackworth, Green. 1940. *Digest of International Law*. Washington: Government Printing Office.
- Harris, David. 2010. *Cases and Materials on International Law*. London: Sweet and Maxwell Publishers.
- Hayton, Robert. 1956. "The American Antarctic". *American Journal of International Law* 50 (3): 603–607.
- Hyde, Charles Cheney. 1934. "Acquisition of Sovereignty over Polar Areas". *Iowa Law Review*, 19 (2): 286–294.
- Hyde, Charles Cheney. 1945. *International Law*. Boston: Little, Brown & Co.
- [ICJ] International Court of Justice. *North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic Of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands)*, 20 February 1969. <https://www.icj-cij.org/en/case/51>
- [ICJ] International Court of Justice. *Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway)*, 14 June 1993. <https://www.icj-cij.org/en/case/78>

- Jennings, Robert Yewdall. 1963. *The Acquisition of Territory in International Law*. Manchester: University Press.
- Kolodkin, L. Anatolii, Vasilii N. Gutsuliak, Iulia V. Bobrova and William E. Butler. 2008. *The World Ocean: International Legal Regime*. The Hague: Kluwer.
- Konyshv, Valery and Alexander Sergunin. 2014. "Russia's Policies on the Territorial Disputes in the Arctic". *Journal of International Relations and Foreign Policy* 2 (1): 55–83.
- Kreća, Milenko. 2020. *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Pravni fakultet.
- Krivokapić, Boris. 2017. *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Poslovni i pravni fakultet i Institut za uporedno pravo.
- Lanteigne, Marc. 2021. "The Polar Policies in China's New Five-Year Plan", *The Diplomat*, March 12. <https://thediplomat.com/2021/03/the-polar-policies-in-chinas-new-five-year-plan/>
- Lindholt, Lars. 2006. "Arctic natural resources in a global perspective". *The Economy of the North*: 27–37.
- Marotta Rangel, Vicente. 1987. *La plateu continental dans la Convention de 1982 sur la Droit de la mer*. Hague: Hague Academy of International Law.
- Marshall, Tim. 2016. *Prisoners of Geography*. Croydon: CPI Group Ltd.
- Miere, Christian and Jeffrey Mazo. 2013. *Arctic Opening: Insecurity and Opportunity*. London: Routledge.
- Mouton, Martinus Willem. 1962. *The international regime of the polar regions*. Leiden: Hague Academy of International Law.
- [NG] Norwegian Government. 2009. "New Building Blocks in the North: The Next Step in the Government's High North Strategy". Accessed 17 April 2021. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordomradene/new_building_blocks_in_the_north.pdf
- [NG] Norwegian Government. 2021. "The Norwegian Government's Arctic Policy: People, opportunities and Norwegian interests in the Arctic – Abstract". Accessed 17 April 2021. https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/arctic_policy/id2830120/
- O'Connell, Daniel Patrick. 1965. *International Law*. London: Stevens & Sons Limited.
- Østerud, Øyvind and Geir Hønneland. 2014. "Geopolitics and International Governance in the Arctic". *Arctic Review on Law and Politics* 5 (2): 156–176.

- [PCIJ] Permanent Court of International Justice. *Legal Status of Eastern Greenland (Norway v. Denmark)*, Ser. A/B, No. 53, 5 September 1933. <https://www.ijl.org/wp-content/uploads/2016/08/Excerpts-from-Eastern-Greenland-Case-PCIJ-1933.pdf>
- Pharand, Donat. 1979. *The Legal Status of the Arctic Regions*. Hague: Hague Academy for International Law.
- Pharand, Donald. 2007. "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit". *Ocean Development and International Law* 38 (1-2): 3-69.
- [PMO] Prime Minister's Office. 2013. "Finland's Strategy for the Arctic Region". Accessed 16 April 2021. https://vnk.fi/documents/10616/1093242/J1613_Finland%E2%80%99s+Strategy+for+the+Arctic+Region.pdf/cf80d586-895a-4a32-8582-435f60400fd2?version=1.0
- [PR IAP] A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy. March 2011. <http://library.arcticportal.org/1889/1/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>
- Reid, S. Robert. (1975). "The Canadian Claim to Sovereignty over the Waters of the Arctic". *Canadian Yearbook of International Law* 12 (1): 111-136.
- [RIAA] Reports of International Arbitral Awards. Island of Palmas Case, 4 April 1928, Volume II. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf
- Rothwell, Donald R. 2008. "The Arctic in International Affairs: Time for a New Regime". *Brown Journal of World Affairs* 15 (1): 241-253.
- Rudolf, Davorin. 1985. *Međunarodno pravo mora*. Zagreb: Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- Rumer, Eugene, Richard Sokolsky and Paul Stronski. 2021. "Russia in the Arctic - A Critical Examination", *Carnegie Endowment for International Peace*, March 29. <https://carnegieendowment.org/2021/03/29/russia-in-arctic-critical-examination-pub-84181>
- Scott, James B. 1916. *The Hague Court Reports*. New York: Oxford University Press.
- Shaw, Malcolm N. 2008. *International Law*. Cambridge: University Press.
- [SC PRC] The State Council the People's Republic of China. 2018. "Full text: China Arctic Policy". Accessed 15 April 2021. http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm

- [SP US] Seal of the President of the United States. 2013. "National Strategy for the Arctic Region". Accessed 17 April 2021. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf
- [Strategy RF] Strategy of Development of the Arctic Zone of the Russian Federation and Ensurance of National Security till 2020. 2013. <http://government.ru/info/1836>
- Trenin, Dmitri and Pavel K Baev. 2010. *The Arctic: A View From Moscow*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- [UN TS] UN Treaty Series. Convention on the Continental Shelf, No. 7302, Vol. 499, June 10, 1964. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-4&chapter=21&clang=_en
- [UN TS] UN Treaty Series. Convention on the High Seas, No. 6465, Vol. 450, January 3, 1964. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21
- [UN TS] UN Treaty Series. Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, No. 7477, Vol. 516, November 22, 1966. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-1&chapter=21
- [UN TS] UN Treaty Series. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, No. 8164, Vol. 559, March 20, 1967. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-3&chapter=21
- [UN TS] UN Treaty Series. United Nations Convention on the Law of the Sea, No. 31363, November 16, 1994. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en
- VanderZwaag, L. David. 2014. "Canada and the Governance of the Northwest Passage: Rough Waters, Cooperative Currents, Sea of Challenges". In: *Navigating Straits: Challenges for International Law*, edited by David D. Caron and Nilufer Oral, 87-121. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Vojinović, Nemanja, Miloš P. Dimić i Vladimir Lužnjanić. 2020. „Nova ruska arktička doktrina“. *Arhiv za pravne i društvene nauke* (1-2): 255-272.
- Voronchihina, Darya. 2015. *International legal regime of the Arctic*. North Carolina: Lulu Press, Raleigh.
- Vujanović, Dušan. 1980. *Osvajanje Arktika*. Zagreb: Školska knjiga.

- [WH] The White House. 2009. "National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive". Accessed 17 April 2021. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>
- Zellen, S. Barry. 2017. *Viewpoint: Cold Front Rising: As Climate Change Thins Polar Ice, a New Race for Arctic Resources Begins*. Monterey: Center for Contemporary Conflict.
- Жильцов, Сергей Сергеевич. 2014. „Международно-правовой статус Арктики: итоги и перспективы“. *Науковий вісник Дипломатичної академії України* 21 (2): 133–137.

“ARCTIC RACE”

– MEASUREMENT OF POWER OR PATH OF COOPERATION FOR A NEW INTERNATIONAL ORDER?

Abstract: The Arctic is composed mainly of frozen sea surfaces located along the northern land areas of the American, Asian and European continents. Because the Arctic is impossible to occupy, there have long been disputes over its delimitation for a long time. This issue, together with the issues of environmental protection and ensuring sustainable economic development, has been brought up to date with the process of climate change. Because the Arctic is relatively close to civilization and has economically inexhaustible resources of natural wealth, especially oil and gas reserves, it is a strategically and transportational very important region not only for the countries of the “Arctic Circle” (Russia, the US, Canada, Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland), but also for other countries along the Pacific-Atlantic parallels. The establishment of international borders towards the Arctic, and then its international legal status, is a *conditio sine qua non* for the harmonization of the new security system in the world. This research is based on the mentioned setting, whose initial hypothesis starts from the factual situation caused by the warming of the Arctic, as an irreversible process that can negatively affect the environment, and thus the security of all mankind. On the other hand, global warming allows the once impassable Arctic routes to open for much of the year for the development of maritime transport, international trade, fisheries, mining and energy. In this sense, warming can have positive effects on the development of the national economy and

international economic relations. Using appropriate scientific methods, the subject study provides explanations regarding the historical evolution of the legal regulation of borders in the Arctic, through the application of traditional principles of sectoral division, and then the possible application of codified rules of international maritime law. Also, the study elaborates in more detail the problems related to territorial disputes that exist in the Arctic, and which at some point in the future may be transposed into real security hotspots. The study provides a comparative analysis of Arctic strategies, which represent the most important guidelines for the foreign policy action of the Arctic and other countries towards the Arctic. In the newly established constellation of international relations in which there is an accelerated militarization of these areas, solving complicated problems of delimitation of state sovereignty and upgrading the existing international legal order through the establishment of a single legal regime for joint use of Arctic natural resources presupposes the establishment of more efficient models of international cooperation. Until this happens, according to the author, it will not be possible to establish lasting stability and trust between the parties, and the "race for the Arctic" will increasingly distance this area from the legal one and bring it closer to the geopolitical action of the great powers which is manifested in practice through the measurement of their real forces (primarily between the United States, Russia and China).

Keywords: Arctic, international law, international politics, international security.